

ŞEFFAF

Gündem

Sayı 6 / Nisan - Haziran 2013 www.seffaflik.org

Basın Özgürlüğü ve

Şeffaflık

Medya - Sermaye - İktidar, Habercilik Etiği, Demokrasi...

Şeffaflık Derneği çalışanları ve gönüllüleri olarak hazırladığımız bu dergiyi, şeffaflık talebimizi sürekli gündemde tutmak ve mesajımızı daha fazla insana ulaştırmak amacıyla hayata geçirdik.

Bu dergi üç bileşeni olan bir görünürlük projesinin parçası. Üç ayda bir sizlerle buluşturduğumuz bu dergiye ek olarak her hafta Salı günü 16.30 -17.00 saatleri arasında 94.9 Açık Radyo'da Şeffaf Gündem isimli bir program yapıyoruz. Ayrıca yıl içerisinde kapak konusu olarak seçtiğimiz konularla ilgili kapsamlı toplantılar da düzenliyoruz.

Nihai amacımız, mevcut kaynaklarını doğru kullanan, karar alırken vatandaşa danışan, bilgiyi gizlemeyen açık bir demokrasi ve adaletli bir şekilde kalkınan bir ekonomi; aracımız ise şeffaflık ve hesap verebilirliği toplumun her kesiminden yükselen güçlü bir talep ve sürekli gündemde olan bir konu haline getirmek.

Bu projeyi hayata geçirmemize sağladıkları finansal destek ile imkan sağlayan **İsveç Başkonsolosluğu'na** teşekkür ederiz.

Değerli Şeffaflık dostları,

Ne yoğun günlerdi diyebileceğimiz ve tüm dünyanın belleğinde de kalıcı izler bırakan bir ay geride kaldı! Herhalde basın özgürlüğü ve şeffaflık konularını dergi konusu yapmak için bundan iyi bir zaman seçemezdik!

Genelinde ifade özgürlüğü, özelinde medya, yakın tarihimizde hiç geçtiğimiz günlerde olduğu kadar göz önünde ve eleştiri konusu oldu mu, doğrusu ben pek hatırlamıyorum. Ne yazık ki kapağımız, bu konuda yaşadığımız derin karanlığı yansıtacak kadar siyah! Geçtiğimiz yıllarda tarafsızlığını gittikçe daha fazla yitiren yazılı ve görsel basının şeffaflık ve hesap verebilirlik konusundaki karnesinin en zayıf olduğu günlerden geçtik ve geçiyoruz da.

Dergimizin sayfalarında geçtiğimiz günlerde birbiri ardına yaşadığımız ve ülkemizde medyanın durumuna ilişkin birçok "nadide" örneği bir arada göreceksiniz. Ayrıca basın çalışanlarının yaşadığı dava, takip ve şiddeti içeren olaylardan dergimizin kısıtlı sayfalarına yerleştirebildiğimiz bazı örnekleri de sizler için derlemeyi uygun bulduk.

Gerçi birçok konu henüz çok taze, ama 1990'larda Kissinger'in, Çinli bir diplomata yönelttiği "1789 Fransız Devrimi konusunda ne düşünüyorsunuz?" sorusuna karşılık Çinlilerin uzun tarih anlayışını örnekleyen "Bir şey söylemek için henüz erken." yanıtını da anımsatarak, biz bu şekilde "tarihe not düşmek" sorumluluğunu duyuyoruz.

Medya bağımsızlığı ve tarafsızlığı, birbirini etkileyen en önemli unsurlar olduğu sürece **medya ekonomi politiği** kavramının tartışılması da kaçınılmaz. Medya sahipliği konusuna baktığımızda, bir yanda **de jure** kamuya ait olan, kamu kaynaklarıyla yaşayan ve kamu yararına hizmet vermesi beklenen ama sıklıkla yanlış yayınladığı eleştirileri alan devlet medyası dediğimiz kavram bulunuyor. Öte yandan özel girişime ait olan ama grup bünyesindeki ekonomik faaliyetleri dolayısıyla diğer sektörlerdeki devlet ihalelerine katılan ve **de facto** bağımsızlığını yitiren medya kuruluşları dikkate alındığında, bu konunun en önemli açmazları açıkça ortaya konmuş oluyor. Sonuç olarak, ülkemizdeki medyanın ihmal edilebilir bir kısmı

dışındaki bölümünün, bu sebeplerle ülkenin şeffaflaşmasında ve demokratikleşmesinde ciddi bir sorun teşkil ettiği eleştirileri hala güncelliğini koruyor.

Bugün medyadaki başlıca yapısal sorunlara baktığımızda, medya sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin diğer alanlardaki ihalelere girmesini önleyecek mevzuat eksikliği, medya sahipleri ile gazetecilik faaliyetlerini yürüten yöneticiler arasında editoryal bağımsızlığı koruyacak mekanizmaların bulunmaması, basın çalışanlarının iş güvencesinden yoksun ve sendikasızmaları gibi birçok unsur bulunmakta.

Halbuki halkın doğru ve tarafsız bilgi alma özgürlüğünü sağlayacak bir işlev göstermesi itibarıyla bağımsız medya, demokrasinin en önemli kurumlarından biri. Ve tüm dünyada yapılan araştırmalarda basın özgürlüğü ile demokrasi arasında bir doğru orantı olduğunu ve basın özgürlüğünde problemler yaşayan ülkelerin, demokrasi ve yolsuzluklar konusunda da karnelerinin kötü olduğunu görüyoruz. Öte yandan, ancak şeffaf ve basının özgürce haber yapabildiği ortamların demokrasinin yeşermesine imkan verdiği de yadsınamaz bir gerçek. Zaman zaman Cumhurbaşkanı Abdullah Gül gibi en yetkili ağızlardan da ifade edildiği gibi, "Basın özgürlüğü bir ülkenin aynı zamanda itibarı ile ilgili bir konudur. Bir ülkenin şeffaflığı, bir ülkede yanlışların ifade edilebilmesi, bir ülkede aynı zamanda kontrol mekanizması açık toplumlarda, basın vasıtasıyla olur."

Siz bu satırları okurken Küresel Yolsuzluk Barometresi sonuçları açıklanmış olacak ve Türkiye ile ilgili bazı çarpıcı bulgulara ulaşmış olacaksınız. Türkiye'deki kamuoyuna göre yolsuzluktan en çok etkilenen ve en yozlaşmış kurumlar arasında medya, siyasi partilerin arkasından 2. sıraya yükselmiş bulunmakta ve bu oran 2010 yılı bulgularına göre büyük bir sıçrama yapmış gözüküyor. Ortaya çıkan bu sonucun, medya kuruluşlarına saygınlık ve algı risklerini iyi değerlendirmek ve kendilerinden beklenen asıl işlevlerini yerine getirmek konusunda özeleştiri yapmaları için bir vesile olmasını umut ediyoruz.

Aydınlık günler dileklerimizle,

E. Oya Özarlan
Şeffaflık Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı

ŞEFFAF

Gündem

İÇİNDEKİLER

Sayı: 6 / Nisan - Haziran 2013

Kapak Konusu: Basın Özgürlüğü ve Şeffaflık

1
Başkanın
Mesajı
E. Oya Özarslan

5
Türkiye'nin
Şeffaf Gündemi

8
Dünyanın
Şeffaf Gündemi

12
Uluslararası
Şeffaflık
Örgütü'nden
Haberler

14
Haber Dosyası
Offshore Bankacılık ve
Bilgi ile Bozulan Düzen
Yazan: Ömer Akalın

16
Şeffaf Yorum
Eski Kavramlar,
Yeni Versiyonlar
Yazan: Tayfun Zaman

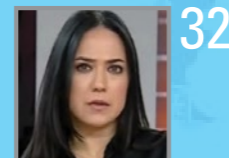
18
Türkiye'de
Basın Özgürlüğünü
Etkileyen Dinamikler
Yazan: Pelin Erdoğan

Röportaj: Mustafa Sönmez
"Her ülkenin demokra-
si iklimi aslında medya
iklimini de belirliyor."
Hazırlayan: E. Oya Özarslan

28
Ekonomik ve Sosyal
Haklar Bağlamında
Basın Özgürlüğü:
Jöleli Medya
Yazan: Ercan Ipekçi

Türkiye'de Basının Son
3 Yılından Bazı Notlar

36
Yolsuzluk Karşıtı
Aktivistler Olarak
Araştırmacı Gazeteciler:
Gerardo Reyes ile
Röportaj
Çeviren: Kürşat Şinik

38
Yeni Kitleleşme
Dinamikleri, Gezi Parkı
Hareketi ve Likitleşen
Katılımcı Demokrasi
Yazan: Cemre Mutlu

40
Yurttaş Gazeteciliği ve
Kolektif Habercilik
Hareketleri
Yazan: Pelin Erdoğan

42
Yolsuzlukla
Mücadelede
İyi Örnekler
Gizli Günlükler
Çeviren: Kardelen Günaydın

44
AB Köşesi
Avrupa Birliği'nde
Şeffaflık ve Etiğin
Yeni Kuralları
Yazan: Pelin Erdoğan

46
Hukuk Köşesi
Adalete Erişim ve
Şeffaflık
Yazan: Irem Özdemir

50
Kültür Sanat
Prag Corrupt Tour:
Kültürel Miras
Olarak Yolsuzluk ve
Gizli Aktivizm
Hazırlayan: Cemre Mutlu

Şeffaflığı Destekliyorum
(Reklam İndeksi)

KPMG 4
PWC Türkiye 11
BENER LAW OFFICE 27
TÜRKOĞLU & ÇELEPÇİ AVUKATLIK ORTAKLIĞI 43
ERNST & YOUNG 49
AKUĞUR HUKUK BÜROSU 53

Şeffaflık Derneği Adına Sahibi
E. Oya Özarslan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Pelin Erdoğan

Editör
Ece Harmanyeri

Katkıda Bulunanlar
Ömer Akalın
Kürşat Şinik
Cemre Mutlu
Kardelen Günaydın
Tayfun Zaman
Ercan Ipekçi
Irem Özdemir

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Burhan Şenatalar
Prof. Dr. Ömer Faruk Gençkaya
Prof. Dr. Ali Çarkoğlu
Yiğit Aksakoğlu
Deniz Mukan

Dergi Tasarımı
Tuncay Köksal

Baskı&Cilt
Globus Dünya Basınevi
100.Yıl Mahallesi 34204
Bağcılar/İSTANBUL
Tel: (0212) 440 27 65

Yönetim Adresi
Şeffaflık Derneği
19 Mayıs Mahallesi
Operatör Raif Bey Sokak
Niyazi Bey Apt No:30 D:5
Şişli, İstanbul

Tel: (0212) 240 52 81
Faks: (0212) 240 52 81

www.seffaflik.org
www.seffafgundem.org
info@seffaflik.org

Yayın Türü
Yaygın, süreli 3 aylık bülten.
Şeffaf Gündem dergisi Şeffaflık
Derneği'nin üç ayda bir yayınlanan
yayın organıdır. 1000 adet basılır,
ücretsiz olarak dağıtılır.

Fotoğraf ve bilgilerin kullanım hakkı
Şeffaf Gündem Dergisi'ne aittir,
kaynak gösterilmeden alıntı
yapılamaz.

Şeffaflığı Destekliyoruz

We Support
Transparency

kpmg.com.tr

Böcek Skandalları Bitmiyor

Mimarlar Odası Ankara Şubesi yönetimi, yönetim kurulu toplantılarının yapıldığı salonda bulunan dinleme cihazıyla (böcek) ilgili olarak savcılığa suç duyurusunda bulundu. Suç duyurusu dilekçesiyle birlikte bulunan cihaz ve ses kayıtları da savcılığa teslim edildi. Cihazı yerleştirenlerin kendi seslerini de kaydettiği belirtilerek yapılan toplantıda kayıtlar basın mensuplarına dinletildi. (Radikal)

Fatih Projesi Soruşturmalık Oldu

Büyük umutlarla başlayan FATİH Projesi'nde 5 hedeften sadece 1'i tutturulabildi. Proje harcamaları için Milli Eğitim Bakanı Avcı'nın talimatıyla soruşturma açıldı. İddialar arasında projenin tanıtımı için 33 milyon lira para harcanması, proje kapsamında tutulan 4 avukata 1 milyon liraya yakın ödeme yapılması, kurumdaki öğretmenler yerine alınan yeni personele, öğretmenlerin 2-3 katı maaş ödenmesi yer alıyor. (Radikal)

SGK'dan Hasta Sağlığını Tehlikeye Atan Adım

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tek kullanımlık malzemeleri kullanan hastanelere uygulanan 10 bin liralık cezayı kaldırarak, bu malzemelerin tekrar kullanılmasının yolunu açtı. Özel sağlık kurumlarından hizmet satın alım sözleşmesinde bulunan "Tekrar kullanılmaması

gereken tıbbi malzemelerin, tekrar kullanımı halinde bedelleri ödenmez ve her bir kullanım için 10 bin TL cezai şart uygulanır" hükmü SGK tarafından sözleşme metninden çıkarıldı. Böylece, tek kullanımlık tıbbi malzemelerin özel hastane ve vakıf üniversitesi hastanelerinde çok defa kullanılmasının önü açıldı. Yeni uygulama ile özel hastanelere maliyetlerini büyük ölçüde azaltıp daha çok kâr etme olanağı sağlanırken, bu kurumların SGK'ya fatura ettiği harcamalarda da otomatik olarak düşüş gerçekleşeceği belirtiliyor. Eğer hasta açısından bir mağduriyet olursa sorumluluğun hastane ve hekime kalmasına karar verilmiş. (t24)

Maden İşçilerine Sahte Sağlık Raporu

Zonguldak'ta mazeretsiz işe gitmeyerek işten atılma tehlikesi yaşayan maden işçilerine para karşılığı geriye dönük sahte sağlık raporu düzenlediği iddia edilen doktor Emre Ö. hakkında 20 yıl hapis istemiyle dava açıldı. Cumhuriyet Savcısı'nın hazırladığı iddianameye göre, Türkiye Taşkömürü Kurumu'nda (TTK) çalışan maden işçisi Murat D., Ekim 2010'da Zonguldak Atatürk Devlet Hastanesi Plastik ve Rekonstrüktif Cerrahi Uzmanı Dr. Emre Ö.'den, 1 ay önce mazeretsiz işe gitmediği 5 gün için geriye dönük rapor talep etti. Dr. Emre Ö., madenci Murat D.'ye 300 lira karşılığında gerçeğe aykırı sağlık kurulu raporu düzenledi. Tümünü tutuksuz yargılanan sanıkların, iddianameye ilişkin savunma için süre istemeleri üzerine duruşma ertelendi. (memurlar.net)

TÜDER'den Bankalara Dava

Tüketiciler Derneği (TÜDER), tüketicilerden haksız kazanç elde ettikleri gerekçesiyle bankalar aleyhine dava açmaya hazırlanıyor. TÜDER Genel Başkanı Aydın Ağaoğlu, Rekabet Kurumunun mart ayında 12 bankaya kestiği 1,1 milyar liralık cezaya ilişkin ayrıntılı bir rapor yazdığını hatırlatarak, bu raporda tüketicilerin bankacılık sektörü tarafından nasıl "soyulduğunun" gözler önüne serildiğini öne sürdü. (Sabah)

Sahte Polislere Baskın

Telefonla kendilerini polis olarak tanıtarak dolandırıcılık yaptıkları belirlenen suç örgütüne yönelik Adana, Mersin, Şanlıurfa, Hatay ile Antalya'da eş zamanlı operasyon düzenlendi. Polis, 'sahte polis' numarasıyla 39 kişiyi dolandırdıkları belirlenen 33 kişiyi gözaltına aldı. (Milliyet)

121 Bin Liralık İhalesiz Kitap Alındı

Kamu İhale Kanunu'nun 'belli bedele kadar olan mal ve hizmetlerin davet usulü ile ihalesiz alınabileceği' hükmünü uygulayan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu yıl da Ensar Vakfı'ndan 121 bin liralık kitap aldı. 2013 yılı için sınır bedeli 147.663 TL olarak belirlenmişti. (Yurt)

Toz Şekerde 22 Milyon Liralık Yolsuzluk

İzmir Gümrüğü'ne gelen bir ihbar, son yılların en büyük şeker kaçakçılığının yapıldığını ortaya çıkardı. Konya merkezli bir firma son üç yılda, iç piyasada satmamak şartıyla, Şeker Kurumu'ndan 10 bin 425 ton şeker aldı. İç piyasaya satılan şekerlerle 22 milyon liralık haksız kazanç elde edildiği öğrenildi. (Hürriyet)

BDDK'dan Fazla Faize Denetleme

Bankacılık sektörünün tüm gelirlerini mercek altına alan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), bazı bankaların müşterilerinden faiz ve komisyon adı altında fazla para aldığını tespit etti. BDDK'nın yaptığı araştırmalarda bankaların müşterilerle yaptığı anlaşmada sözlü ve yazılı beyan ettiği komisyon ve faiz oranının üstünde ücret hesaplayıp bunu müşterilerden tahsil ettiği ortaya çıktı. www.hukukihaber.net

Şeffaflığı destekliyoruz

We support transparency

Değer katan deneyim
30 yıldır Türkiye'de

pwc

PwC Türkiye

PwC, tüm dünyada en üst düzey sektör uzmanlığı ile sunduğu denetim, vergi ve danışmanlık hizmetleri ile müşterilerine aradıkları değeri katar.

158 ülke 169.000'i aşkın çalışanı ile PwC yeni bir yaklaşım ve pratik tavsiyeler üretmek üzere müşterileri ile düşünce, deneyim ve çözüm önerilerini paylaşır.

PwC 1981'den bugüne 30 yıldır faaliyet gösterdiği Türkiye'de, İstanbul'da iki, Ankara'da, Bursa'da ve İzmir'de birer ofis olmak üzere toplam 5 ofiste, yaklaşık 1.250 kişilik profesyonel kadrosu ile Türk iş dünyasının aradığı değeri yaratmak için hizmet sunmaktadır.

Yolsuzluk Lula'ya Sıçradı

Brezilya'nın en popüler politikacılarından, eski Devlet Başkanı Luiz Inácio Lula da Silva yolsuzluk suçlamalarıyla karşı karşıya. Merkez-sol eğilimli İşçi Partisi'nin (Partido dos Trabalhadores) kurucusu olan Lula, kamu fonlarından koalisyon ortaklarının desteği karşısında ödeme yaptığı iddiasıyla suçlanıyor. 2005 yılında, Lula'nın başkanlık döneminde ortaya çıkarılan Mensalao skandalıyla hükümet düşme noktasına gelmiş, Başkan Lula ise olaylardan haberi olmadığını kesin bir şekilde belirtmişti. Parlamento'da azınlık olan hükümet yetkilileri muhalefet içindeki yasama yetkililerinin desteğini alabilmek için aylık 13,000\$ a varan meblağlar ödemiş, skandal sonucunda 40 kişiye Brezilya Yüksek Mahkemesi tarafından Aralık 2012'de soruşturma açılmıştı. Lula'ya açılan soruşturmada, Lula'nın Portekizli Telecom şirketine de yasadışı ödemelerde bulunduğu iddiası yer almakta. (BBC News, evrensel.net)

Çin'in Eski Tren Yolları Bakanı Rüşvetle Suçlanıyor

Kovuşturma ve incelemeden sorumlu Pekin Halk Ofisi, eski Tren Yolları Bakanı Zhijun Liu hakkında yargılama sürecini başlattı. Liu, 2011 yılında zimmetine para geçirme suçlamasıyla görevden alınmıştı. Görevden alınışından 5 ay sonra ise yüksek hızlı bir trenin, başka bir trenle çarpışması sonucundaki kazada 40 kişi

hayatını kaybederken, 191 kişi ise yaralandı. Kazanın sebebinin hızlı tren seferlerinin yapımı sırasındaki ihmallerden kaynaklandığıyla ilgili iddialar basında yer aldı. 2008 Pekin Olimpiyatları'ndan sonra hayata geçirilen hızlı tren projesinin ne kadar masraflı olduğu ise ülkede tartışılmakta. Tren yolları Bakanlığı'nın masraflı yatırımlar sonucu ortaya çıkan 645 milyon \$'lık borcu, parlamentonun Bakanlığı kapatmasına yol açtı. (Xinhua haber ajansı, NY Times)

SNC-Lavalin'e Kalkınma Projelerinden Men

Dünya Bankası Kanadalı mühendislik firması SNC-Lavalin'i ve 100 bağlı şirketini, Kalkınma projelerine katılmasını gelecek 10 yıl boyunca engelledi. Engelleme kararı, SNC yetkililerinin Bangladeş'te çeşitli kamu görevlilerine rüşvet vermesinin ve Kamboçya'da diğer bir Dünya Bankası projesine bağlı olarak şirketin yolsuzluk skandallarının ortaya çıkmasının ardından açıklandı. Dünya Bankası'nın kamu görevlilerine rüşvet verme amacı güden şirketlere yaptırım uygulamaya başlamasından bu yana, 10 yıl süreli engelleme kararı bir şirketin kabul ettiği en uzun engelleme kararı olarak görülüyor. (Business Anti-Corruption Portal)

Afrika'daki Yolsuzluk İnsanları Sudan Mahrum Ediyor

Afrika ülkelerinde, devlet bütçesinden su kaynaklarının kullanımı için ayrılmış olan fonlar, bazı hükümet yetkililerinin yasadışı uygulamaları sonucunda kullanılmıyor. Dünya Bankası verilerine göre su sektörüne ayrılmış finansmanın %20-40 arası miktarı yasadışı yollarla kişi ve kurumların zimmetine geçmekte. Bunun sonucunda, Afrika ülkeleri Birleşmiş Milletler'in Binyıl Kalkınma Hedefleri'ndeki 2015 yılına kadar insanların temiz suya ulaşma olanağını gerçekleştiremeyecek. Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) 2010 yılı raporuna göre, Afrika'da 343, dünyada ise 780 milyon insan temiz su kaynaklarına (halka açık çeşmeler, korunmuş mabağlar vb.) ulaşma imkanından yoksun. Yine aynı rapora göre, yılda 3 milyon insan su kaynaklı hastalıklar yüzünden hayatını kaybetmekte. (Ghana Business News, IRIN News)

Afganistan'da Yolsuzluk Çözülemiyor

2001 yılından beri CIA'nin milyon dolarlık yardımları bölgedeki karışık atmosfer ve denetleme mekanizmalarının eksikliği yüzünden takip edilememekte. Afganistan Başkanı Hamid Karzai bu fonların kendisine ve bölgedeki diğer savaş lordlarına gittiğine dair suçlamalara yanıt olarak, fonların ülkenin

askerlerinin ihtiyaçlarına gittiğini, diğer bir kısmının ise ülkedeki siyasi elite rüşvet olarak verildiği ve bunun 'sıra dışı bir durum' olmadığını dile getirdi. Ülkede 11 yıldır süren savaş atmosferi, 2014'te NATO birliklerinin planlanan çekilmesiyle sona erecek, fakat bu durumun ülkenin hassas ekonomik halini ve Karzai'nin planlarını nasıl etkileyeceği meçhul. (Bloomberg, NY Times)

Kanadalı Belediye Başkanı Yolsuzluk Suçlamalarıyla Karşı Karşıya

Kanadanın Quebec eyaletinin Blainville ilçesinin eski belediye başkanı, şu anda da kamu televizyonu CBC'nin yönetim kurulunda yer alan Pierre Gingras hakkında yolsuzluk suçlamaları gündemde. 2011 yılında CBC'nin yönetim kuruluna 5 senelik bir dönem süresince hükümet tarafından atanmış olan Gingras'ın 12 senelik belediye başkanlığı döneminde, belediyenin 2002- 2005 yılları arasındaki verdiği mühendislik ihalelerinin büyük bölümünün Dessau şirketine gittiği görülüyor. Firmanın eski başkan yardımcısı Rosaire Saurol ifade verdiği komisyonda, şirketinin Gingras'ın siyasi partisine parasal yardımda bulunduğunu açıkladı. Quebec eyaletinin inşaat alanındaki kamu ihalelerinde yolsuzluğu inceleyen Charbonneau Komisyonu'nda, geçtiğimiz günlerde Quebec Parti (PQ) üyeleri ve aralarında yüksek eyalet mahkemesi yargıcının da olduğu kişiler hakkında inceleme başlatıldı. (CTV News, CBC)

TRANSPARENCY INTERNATIONAL

2013 İhbar Ödülü (Whistleblower Prize) Edward Snowden'ın

1999 yılından bu yana iki yılda bir olmak üzere Uluslararası Avukatlar Derneği (IALANA) ve Alman Bilim Adamları Federasyonu (FGS) tarafından; kamu yararına, bireyler ve toplum için tehdit oluşturan gelişmeleri ortaya çıkaran kişilere verilen İhbar Ödülü'ne (The Whistleblower Prize) bu yıl Amerikalı Edward J. Snowden layık görüldü.

Bu yıl ilk kez Uluslararası Şeffaflık Örgütü Almanya Kolu'nun daha dâhil olduğu 3 bin avro tutarındaki ödüle daha önce; 2007 yılında Brigitte Heinisch, 2009 yılında Rudolf Schmenger ve Frank Wehrheim, 2011 yılında ise çakıl yataklı reaktörlerin oluşturduğu riskler üzerine yaptığı şikâyetle Rainer Moormann layık görülmüştü.

Snowden'ın yapmış olduğu şikâyet, iç ve dış istihbarat servislerinin eylem ve işlemlerinde onları düzenleyen yasaların ihlalinin söz konusu olup olmadığını görmek için incelenmeleri gerektiğini ortaya koydu.

Güvenlik sektöründe çalışan bir muhbir olmasının dezavantajlarını kabul eden Snowden için Alman Bilim Adamları Federasyonu Hartmut Grassl şunları söyledi: "Açık toplum ihlalleri ortaya çıkarmak ve durdurmak için sivil cesaret ve Edward Snowden gibi cesur insanlara ihtiyacı vardır."

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Almanya ülke kolu Başkanı Edda Müller, Edward Snowden'ın cesaret gerektiren eylemlerine çok şey borçlu olduklarını, İngiltere'nin bir Avrupa Birliği üyesi olarak, Brüksel'de çok açık bir şekilde AB vatandaşlarının temel hakları konumunu açıkladığını, Almanya'nın uygun yasal düzenlemelerle ihbar edenlere yeterli koruma sağlaması gerektiğini belirtti.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yaz Okulu 60 farklı ülkeden 140 Gençlik Liderini Ağırladı

'Dürüstlük' (Integrity) temalı Uluslararası Şeffaflık Derneği Yaz Okulu 60 farklı ülkeden 140 gençlik liderine Temmuz ayında Litvanya'nın Vilnius şehrinde ev sahipliği yaptı. Uluslararası Şeffaflık Örgütü Litvanya ülke kolu tarafından Mykolas Romeris Üniversitesi ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü Sekreteryası

işbirliğiyle düzenlenen Yaz Okulu kapsamında; kamu, özel sektör ve akademik alanda çalışanlar ile sivil toplum örgütü çalışanlarından oluşan geleceğin liderleri, bir hafta boyunca yolsuzluğun nedenlerinin ve sonuçlarının nasıl ele alınacağını öğrendi. Katılımcılar, dünyanın her yerinden önde gelen yolsuzlukla mücadele uzmanları ile günlük yaşamda daha fazla şeffaflığa ulaşmanın ve yolsuzluğu engellemenin yeni yollarını aradılar.

Tohum Yasalarıyla Gelen “Küresel Diktatörlük”

Yazan: Hilal Işık

8 Ağustos'ta Hindistan'da, 18 Ağustos'ta ise Şili'de olmak üzere 52 ülkede toplam 2 milyon kişi hep bir ağızdan aynı sloganları atarak yürüdü. 'Monsanto, defol!'

Şili'de binlerce gösterici, 18 Ağustos 2013 tarihinde ülkenin gıda egemenliğini korumak adına sokaklara döküldü. "Monsanto Kanunu" adıyla bilinen ve Şili eski Devlet Başkanı Michelle Bachelet tarafından önerilen tasarı şimdi Şili Senatosu'nda tartışılıyor. Tasarı yasalaştığında tohumlar büyük üreticilerin tekeline geçecek, küçük üreticinin üretim yapması ise neredeyse imkânsız hale gelecek.

Şili'de karşılaşılan bu tablo, aslında dünyanın hemen her yerinde aynı. Avrupa Komisyonu'nun 6 Mayıs 2013 tarihinde tohum yasası ile ilgili yeni düzenleme için

sunduğu taslak da bunun bir kanıtı niteliğinde. Kurulması planlanan Avrupa Sebze Türleri Ajansı" adı altında bir kontrol sistemiyle, çiftçilerin tarlalarında ektiği ürünlerin tek elden kontrol edilmesi sağlanarak, analiz edilmeyen tohumların ekimi, üretimi ve satışı yasaklanacak. Bu yasa Avrupa genelinde küçük üreticiyi paniğe sürüklerken gazeteci Mike Adams, sahibi olduğu Natural News'te kaleme aldığı yazısında bu yasanın Avrupa tarım sektöründe Monsanto, DuPont gibi GDO'lu tohum üreticisi çok uluslu devlerin bütün kontrolü ele almalarına yol açacağına altını çizdi. Yasayla birlikte ekimi yapılmak istenen her tohum için pahalı ve uzun testlerin yapılmasının zorunlu kılınacak olması, testleri yaptırma kapasitesi olmayan küçük üreticileri tohum tekellerinin kontrolündeki tohumlara yönelmek zorunda bırakacak.

2013'ün Nisan ayında Amerika'da yaşanan büyük skandal ise, Monsanto hegemonyasının tüm dünyaya egemen olduğunun tam anlamıyla göstergesi. Ülkenin tarım bütçesi Kongre'de oylanırken, kimsenin farkına varmadığı biçimde eklenen, Obama'nın da imzalamış olduğu yasa, Tarım Bakanlığı'nın isteyen işletmeye GDO'lu tohum kullanma iznini keyfince verebilme hakkını sağlıyor. Biyolojik çeşitliliğin en büyük düşmanlarından olan ve insan sağlığı üzerindeki etkileri henüz bilinmeyen GDO'nun, izni alan her işletme tarafından istenildiği şekilde kullanılması durumuna mahkemelerin itiraz etme hakkı da bulunmuyor. ABD'de soyanın %93'ünü, pamuğun %88'ini, mısırın %86'sını kontrol eden Monsanto'nun, seçim kampanyalarına destek verdiği senator Roy Blunt Mother Jones Dergisi Nisan sayısına verdiği röportajında bu yasayı Monsanto'nun uzmanlarıyla birlikte geliştirdiğini itiraf etmiş. Yasa, Monsanto'yu ve benzerlerini hukukun bile üstünde bir konuma yerleştirip, insan sağlığı üzerindeki etkileri henüz kesinleşmemiş olan GDO'nun da yaygınlaştırılmasına zemin hazırlayarak bu durumun ne denli tehlikeli bir boyuta ulaştığını gözler önüne seriyor.

Peki ya Türkiye'de durum?

31 Ekim 2006'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 5553 Sayılı Tohumculuk Kanunu ile Türkiye'de köylünün tohumluk üretimi ve satışı adeta yasaklandı. Avrupa Birliği uyum yasaları adı altında kabul edilen bu kanun ile tohum üretimi kayıt altına alınırken, üretim izni ve ticareti bakanlık şartına bağlandı. Böylelikle küçük üreticinin tohumunu tescil ettirmesi, üretmesi ve ticaretini yapması neredeyse olanaksız hale geldi.

Biyçeşitliliğiyle övünen Türkiye'de bu kanun, üreticiyi şirketlerce üretilen tescilli tohumlara mahkûm ederken binlerce yıllık yerel tohumları, birikimi yok saymaktan geri kalmıyor. Yerel tohumları korumak isteyen küçük üretici ise Monsanto ve dengi şirketlerin hegemonyasına karşı çareyi belediyelerin de destek verdiği amatör bir ruhla düzenlenen tohum takası şenliklerinde arıyor.

Dünya'dan çarpıcı örnekler

Küçük çaplı üreticileri potansiyel suçlu ilan edebilme hakkını doğuran bu süreç, dünya üzerinde belki de en çok Hindistan'ı etkiledi. Küçük çiftçi ve üreticilerin en büyük düşmanı olarak görülen Monsanto, çiftçilerin bir sonraki ekim döneminde sattığı tohumlardan

elde edilen tohumların yeniden kullanılmasını engelliyor. Buna uymayan çiftçiler aleyhinde ise davalar açtıyor. Hindistan'da faaliyet gösterdiği 16 yıl içinde tekelin tohumlarını kullanan çiftçi ve köylülerin büyük bir kısmının iflas ettiği ve bundan dolayı 250 bin çiftçinin intihar ettiği kayıtlara geçmesiyle Monsanto, tohum tekelinin yanı sıra, ölüm tekeli olmaya da aday.

Wikileaks'in açıkladığı belgeler ise, Amerikalı senatorların seçim kampanyalarında büyük destek gördüğü tohum üreticisi firmaların, ürünlerinin Avrupa pazarlarına girebilmesi için ABD ve Avrupa Birliği yöneticilerine baskı yaptığını da gözler önüne serdi. Monsanto Yönetim Kurulu'nu Amerikan İlaç ve Gıda Dairesi (FDA) ve Amerikan Çevre Koruma Birliği (EPA) yöneticileri oluşturmakta. John Vidal The Guardian'da yayımladığı yazısında ABD'nin dış ticaret idaresinin diğer ülkelere baskı yaparak GDO'lu ürünlere ve tohum üreticisi büyük şirketlere daha hoşgörülü bakılması kampanyasını üstlendiğini iddia ediyor.

Son derece ürkütücü bu tabloya tüm dünya şahit olmasına rağmen başta Monsanto olmak üzere insan sağlığı üzerinde etkisi bilinmeyen GDO'lu tohum üreticisi büyük firmalar her geçen gün yeni pazarlara girmekte. Tüm dünyada çiftçileri yakın geleceğin çağdaş kölelerine dönüştüren bu küresel diktatörlük, sokaklara dökülen milyonlarca insana rağmen çıkarılan yasaların desteğiyle gün geçtikçe daha çok güçlenmekte.

Enerji Sektöründe Dönüm Noktası(!) Kaya Gazı

Yazan: Hilal Işık

Petrol ve doğalgaz üretiminin yetersizliğinden dolayı neredeyse %92 oranında dışa bağımlı olan Türkiye'nin herhangi bir yerinde üretilecek kaya gazı (shale gas), Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltıp, ilave istihdam imkânı yaratabilir. Peki ya musluklarımızdan akan su alev almaya başlarsa?

"Bir sabah uyandığınızda, değersiz olduğunu sandığınız tapulu arazinin binlerce dolara satın alınmak istenebilir." 2011 yılı yapımı 'Gasland' belgeselinin yolculuğu böyle başlıyor. Pennsylvania'daki arazisinde kaya gazı (shale gas) sondajı yapılması için kendisine 100 bin dolar teklif edilen Josh Fox, olayı araştırmak için yola çıkarak 24 eyalet geziyor ve kaya gazı ile ilgili şok edici gerçekleri gözler önüne seriyor.

Kaya Gazı nedir?

Kaya gazı (shale gas) metamorfik bir kayaç tipi olan shale isimli kayaç formasyonlarının içinde sıkışmış doğal bir gaz. Geçirimsiz kayacın içinde hapsolmuş bu gazı açığa çıkarmak içinse 'Hidrolik Çatlatma' (Hydraulic fracturing) adı verilen işlemle su basıncının etkisi kullanılarak

kaya katmanlarının içinde kırılmalar üretiliyor. İşte kaya gazı devrimi ile suyun ayrılmaz ilişkisi tam da bu noktada başlıyor.

1970 yılında endüstriyel ölçekte yapılan ilk kaya gazı üretiminin gerçekleştiği Amerika Birleşik Devletleri'nde bugün hâlihazırda 34 eyalette toplam 450.000 kaya gazı kuyusu faaliyet halinde. 2000 yılında sadece 9 milyar m³ olan ve toplam üretimin %1.6'sına denk düşen kaya gazı üretimi, 2012 yılında toplam üretimin %34'üne, 230 milyar m³'e ulaştığı söyleniyor.

Amerikan Enerji Enformasyon Ajansı'nın (EIA) 2011 yılında yayınladığı rapor; ilk defa ABD dışında kalan kaya gazı potansiyelini ortaya koydu. Rapora göre 2012 itibarıyla talebi karşılama oranı 60 yıla yakın olan kanıtlanmış doğalgaz rezervleri, teorik olarak 200 yıl ve daha uzun süre yetebilecek seviyeye çıkabilecek.

Ancak Avrupa'da çevreyle ilgili kaygılar, kaya gazı araştırmalarında ilerlemenin daha yavaş olmasına neden olmakta. Hidrolik çatlatmanın AB düzeyinde yasaklanması gibi bir durum söz konusu olmasa da kaya gazı çıkarımı Fransa ve Bulgaristan'da yasaklandı. Bazı analistlere göre kaya gazı rezervlerinin 1.4 trilyon metreküpü (Enerji Enstitüsü'nün haberine göre Avrupa Birliği'nin üç yıllık enerji ihtiyacını karşılayabilecek ve artan borç yüküyle mücadele eden ülkenin ekonomisini toparlayabilecek düzeyde) bulabileceğinin tahmin edildiği İspanya da çevresel kaygılar sebebiyle kaya gazı çıkarımını yasaklayan ülkeler arasına katıldı.

Tehlike hangi boyutta?

2011 yılında gösterime giren Amerikan yol filmi lezzetindeki akademi ödüllü Gasland ülke çapında büyük ses getirerek gözleri kaya gazının çevreye ve insan sağlığına etkilerine çevirdi. Amerikan Petrol ve Gaz Endüstrisinin 'pek de etkileyici bulmadığı' belgesel, ülke çapında yaşamları kaya gazı sektörü nedeniyle değişen insanların hikâyesini anlatıyor. Üretimde kullanılan hidrolik çatlatmanın yaratabileceği küçük depremler ile çatlaklara enjekte edilen ve yeraltı su kaynaklarına karışması mümkün olan kimyasal maddelerin yol açabileceklerinden bir kaç -musluklardan akan suyun alev alması, renk değiştirmesi, hastalık oranlarının artması, hayvan ölümlerindeki artış- Fox'un filminde gözler önüne seriliyor.

ABD Massachusetts Institute of Technology (MIT) tarafından filmle aynı yıl yayımlanan raporda son 10 yılda hidrolik çatlatma uygulanan 20.000 kuyuda tespit edilen sorunlar incelendi ve sadece 43 ciddi su kirliliği olayına rastlandı. MIT tarafından hazırlanan rapor, olumlu bir tablo çiziyor gibi görünse de aynı raporda "bu konudaki riskin büyük olduğu ve sadece birkaç kuyudaki hatalı işletmenin bile ciddi çevre sorunları yaratabileceğine dikkat edilmesi gerektiği" de ifade edildi. Üretim sırasında kullanılan suyun yalnızca %10'u ila

%40'ının geri dönüyor olması da özellikle yaz aylarında su sıkıntısı çekilebileceği gerçeğiyle bizleri karşı karşıya getiriyor. Geri dönen suyun da kullanıma sunulabilmesi ancak arıtma işleminden geçirilmesiyle mümkün.

Bu konuyla ilgili gerçekleri gözler önüne seren yalnızca Fox değil. CNN International'ın haberine göre, Mark ve Linda Wilfong çifti, 2010 Haziran ayında bahçelerinde yeni bir su kuyusu açtırdıktan sonra çiftin musluklarından akan su ateş tutulduğunda alev almaya başlarken, evlerini de keskin bir gaz kokusu kapladı. Yöntemin çevreye ve insana zararları olduğunu savunan ve Kuzeydoğu Pennsylvania'da oturan Sherry Vargson, çiftliğindeki musluk suyunun bölgedeki hidrolik çatlatma çalışmasından sonra nasıl alev aldığını görüntüledi. İngiltere Yeşiller Partisi milletvekili Lucas ve oğlu, kaya gazı protestosu sırasında 30 aktivist ile birlikte tutuklandılar. Romanya ve Litvanya'da ise 2013 yılının Şubat ve Nisan aylarında kaya gazı karşıtı protestolar düzenlendi.

Öte yandan yüksek miktarda kaya gazı rezervine sahip Polonya, kaya gazı çıkarılması konusunda büyük yatırımlar yapmak için yoğun enerji planları yapıyor. Daha önce Alman Yeşiller Partisi'nin sanayide çevreci düzenleme fikirlerini 'maceracı' bulduğunu belirtmiş olan Avrupa Komisyonu'nun enerjiden sorumlu üyesi Günther Oettinger, geçtiğimiz günlerde Almanya'nın ABD sanayisine büyük ivme kazandıran kaya gazını çıkarmada kullanılan hidrolik kırma teknolojisine kapıyı kapatmaması gerektiğiyle ilgili açıklamalarda bulundu.

Türkiye ve Kaya Gazı

EIA tarafından kaya gazı ile ilgili yayınlanan rapor Türkiye’de de büyük heyecan yarattı. Raporla Güneydoğu Anadolu havzasında Dadaş ile Trakya havzasında Hamitabat formasyonlarında çıkarılabilir kaya gazı miktarı 680 milyar m3 olarak veriliyor. Bu miktar Türkiye’nin bugünkü yıllık tüketim (46 milyar m3) esas alınrsa yaklaşık 14-15 yıllık bir tüketime denk düşüyor. Her yıl yaklaşık 60 milyar dolarlık enerji ithal eden Türkiye için cari açığın en büyük sebeplerinden biri enerji açısından dışa bağımlılık olarak gösteriliyor.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız, Temmuz 2013 içerisinde “Bu ay içinde yapılacak saha gezileriyle hidrolik çatlatma operasyonları yerinde gözlenecek. Kaynakları en güvenli ve en verimli şekilde kullanabilmek için teknolojinizi de geliştirmek zorundasınız. Bu nedenle kaya gazı teknolojisi araştırılacak” açıklamasında bulundu. Tüm dünyada çevrecilerin korkuyla izledikleri süreçle ilgili Türkiye’de bir protesto olması durumunda ise “İthalatı azaltmak ve temiz çevre konusunda

hedeflerimiz varken, bunun doğalgaz ithalat lobisiyle alâkalı olduğunu düşünürüm” eklemesini yapmayı da unutmadı.

Kesin olan şey, Türkiye’de henüz mevcut kaya gazı ve petrol rezervlerinin Türkiye mercileri tarafından belirlenmemiş olması ve bu sektörün 2020’ye kadar faaliyete geçemeyecek olması. Deloitte Danışmanlık Türkiye Enerji ve Kaynaklar Yöneticisi Aysun Özen Tacer’in görüşlerine göre, kaya gazının çıkarma tekniklerinin zorluğu ve maliyeti ele alındığında Türkiye’deki gazı çıkarmak düşünüldüğü gibi ekonomik olmayabilir.

Enerji sektöründe bir dönüm noktası olarak görülen kaya gazının tüm risklerine rağmen ABD’de olduğu gibi doğalgaz fiyatlarının düşmesini sağlayacağı, ülkelerin ekonomisini tekrar canlandıracağı ve tüm dünyada petrokimya sanayinde önemli etkilere yol açacağı öne sürülmekte. Peki ya musluklarımızdan akan su alev almaya başlarsa?

Gün Işığında Yönetim Çevre Hakkı

Yazan: Hasan Sever

Çevre Hukuku Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı

Genç bir hukuk fakültesi öğrencisi olarak, İdare Hukuku dersinde hocamız İlhan Özay'ı dinlemek tüm öğrenciler için olduğu gibi benim için de eğlenceliydi. Hoş şeyler anlatırdı 'Günışığında Yönetim'e dair. Ara sıra, 'karanlık ve kuytu köşelerden gün ışığının aydınlatığı meydanlara çıkın' diye seslenirdi ülkeyi yönetenlere. Yönetimde açıklık ve şeffaflık zorunluluğu o yıllarda kazanmıştı zihnime. Yıllar geçti, çevre hukuku alanında çalışmaya başladım. İdarenin işlem ve eylemlerinde çevre hakkının ihlal edildiği yüzlerce olaya şahit oldum, gün ışığından vazgeçtim, 30 vatlık bir ampul ışığı görmedim maalesef.

Hocamızın 'karanlık ve kuytu köşelerinizden, gün ışığının aydınlatığı meydanlara çıkın' diye seslendiği yöneticilerimizin bunu yapmadıklarında, yönetilenlerin gün ışığının aydınlatığı parklara ve meydanlara çıkabileceğini söyleyip söylemediğini anımsamıyorum şu an. Ancak büyüklü küçüklü pek çok olay, çok uzağa gitmemize de gerek yok, Gezi Parkı olayı bunu bize anımsatıyor ve hocamızın gün ışığında yönetimle anlatmak istediğini anlamamızı kolaylaştırıyor.

Kabul edilmiş ve insana dair olduğu bilinen tüm haklarda olduğu gibi çevre hakkıyla

gün ışığı yönetimi arasında doğrudan bir ilişki var. Basit düşünmeye çalışıyorum. Çevre hakkı, uluslar arası ölçekte ilk kez 1972 Haziran'ında Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı sonucunda yayınlanan Stockholm Bildirisi'nde tanımlandı: 'İnsan kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahiptir.' Peki bu hakkın uygulamaya konulması nasıl olacaktır? Yöntem ne olmalıdır? Uygulama, usule ilişkin hakları gündeme getirir. Usule ilişkin haklar, gün ışığında yönetimle sağlanır. Böylesi bir yönetimin temeli şeffaflık ve açıklıktır. Sadece bu değil elbette, gün ışığında yönetim, yurttaşların idare tarafından yürütülen işlemler ve eylemlerle ilgili bilgi sahibi olabilmesi, belgelere ulaşabilmesi, yönetime katılması, yapılan işlem ve eylemleri denetlemesi, idare ve yargı makamlarına başvurmak suretiyle hesap sorabilmesi, kısacası, demokratik ve etik bir yönetim anlayışını ifade eder. Gerçeğin olduğu gibi yansıtılması, tüm yurttaşlar için anlaşılabilir hale getirilmesi açıklık ve şeffaflıkla mümkündür. Üstelik, bu açıklık ve şeffaflık idarenin yurttaşına sunduğu lütf değil, bir görevdir.

Bilgilendirme hakkı, yurttaşların çevreye zarar verme potansiyeli taşıyan her türlü işlem ve bu işlemlere dayanarak yapılan eylemlerden, ister kamu idaresinden ister özel sektörden kaynaklansın haberdar edilmesidir.

Katılma hakkı, ilgili bireylerin ve toplulukların çevre ile ilgili alınan kararlarda görüş açıklama, itiraz dahil, katılım sağlayabilmesidir. Önleyici denetim katılım olmadan mümkün değildir.

Son olarak **başvuru hakkı**, çevreye zarar verilmesi ve çevreyle ilgili yasaların ihlali durumunda birey ve topluluklara idari yargıya ve hukuk mahkemelerine başvurma hakkının tanınmasıdır.

Bu 3 temel usulü unsur olmadan çevre hakkı uygulanabilir olmaktan çıkar. Devam edelim. Çevre hakkı, topluluğun çıkarlarını bireylerin özel çıkarlarının önüne koyar. Çevre hakkının konusunu oluşturan ve korunması istenen değerler, insanlığın ortak mal varlığı olarak bir tür kolektif mülkiyet hakkı oluşturur. Bu hak, özel mülkiyet ve özel çıkarlarla sürekli olarak çatışma halindedir. Yurttaşların hiçbir ayırım yapmaksızın kullanabildiği bir parkın,

yıkılmak suretiyle, özel bir alışveriş merkezine ve özel kullanıma açık bir konaklama tesisine dönüştürülmesi, idarenin bu keyfi tutumuna karşı itiraz edilmesi bu çatışmanın açık bir yansımasıdır.

Bu konuda, idare tarafından geliştirilen argümanın temelinde var olan bir başka çelişkiye daha işaret edilmelidir. Bu çelişki, çevrenin ihtiyaçları ile ekonomik gelişmenin ihtiyaçları arasında ilişkiye dayanır. Siyasal iktidarlar, ekonomik gelişme politikalarında, çoğu zaman, çevrenin feda edilebileceğine yönelik gizli bir inanç geliştirirler. Çıkar gruplarının at oynattığı kentsel rant alanları, doğal alanları tahrip eden madencilik yatırımları, su havzalarında ekosistemi yok eden hidroelektrik santraller, ucuz kömürlü çalışan termik santraller, kıyıları yağmalayan turizm yatırımları, büyük nüfus yoğunluklarının can güvenliğini olası bir tehlike altında bırakan nükleer güç santralleri, büyük kültür hazinelerinin 'üç-beş çanak çömlek' denilerek tahrip edildiği inşaat yatırımları çevrenin feda edilebileceğinin örnekleri olarak karşımıza çıkarlar. Topluluğun belirli kesimlerinde irili ufaklı itirazlara yol açan bu ve buna benzer örneklerde karşımıza çıkan tehlike, idarenin bu türden işlem ve eylemlerinin popülist bir yaklaşımla 'kalkınıyoruz, gelirimiz şu kadar artıyor, geliyoruz' şeklinde takdim edilmesidir. Bu takdimin, topluluğun büyükçe bir kısmının kabulüne mazhar olduğunu da biliyoruz. Bu mazhar oluşu, çevre hakkı açısından iki önemli konuya işaret ederek anlaşılabilir. Bunlardan ilki, çevre hakkının usulü unsurlarından 'bilgilendirme hakkı' ile ilgili. İdare, gerçeği olduğu gibi yansıtıyor mu, yeterince şeffaf mı? Medya gerçek bilgiyi topluluklara yeterince aktarıyor mu? Bunlar, üzerinde ciddi düşünmemiz gereken sorulardır. Yaşadığımız çağda ulusal ve uluslar arası ölçekte bu sorulara olumlu yanıt vermek maalesef verilememektedir.

İkinci olarak, ekonomik gelişme ve kalkınma elbette gereklidir ve insan için özgürleştirici bir işleve sahiptir. Ancak bu özgürleştirici işlev, günümüz insanının ekolojik yönden dengeli ve temiz bir çevrede yaşama olanağını yok etmeden, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama olanağını tehlikeye atmadan sürdürülebilir bir gelişme anlayışı rehberliğinde başarılabilir.

Türkiye'nin ÇED ile İmtihanı

Hazırlayan: Deniz Gümüsel

Greenpeace Politika
Danışmanı

Çevresel değerlendirme, yatırım kararlarının çevresel etkilerinin karar verme sürecinde, yani "kararlar alınmadan önce" dikkate alınmasını sağlayan bir prosedürdür. Çevre politikalarının temel ilkelerinden "önleyicilik prensibi" gereği uygulanan çevresel değerlendirme, özünde çevreye zararın oluşmadan önlenmesini amaçlar. Bunun için çevresel etkiler mümkün olan en erken aşamada tüm teknik planlamalarda dikkate alınmalıdır.

Çevresel değerlendirmenin başka bir önemli özelliği de, yatırım kararlarının halkın katılımıyla alınmasını sağlayan mekanizmalar içermesidir. Yani doğa/çevre korumanın ve sürdürülebilirliğin yaşamsal bileşenleri olan şeffaflığı ve katılımcılığı karar süreçlerine dâhil eder. Bu özellikleriyle çevresel değerlendirme, bugünkü ekonomik sistemin sürekli, hızlı ve sınırsız "kalkınma" mantığına karşı doğa ve insan haklarını savunmada temel düzeyde de olsa önemli bir yasal araçtır.

Çevresel değerlendirme, tekil projeler (örneğin

bir termik santral, köprü, havaalanı ya da bir fabrika projesi) için yapılabildiği gibi, kamu plan ve programları (örneğin il çevre düzeni planları, enerji, tarım, ulaştırma sektör planları) için de yapılabilir. Tekil projelerin değerlendirmesi "çevresel etki değerlendirmesi" yani çoğumuzun bildiği kısaltması ile "ÇED", plan ve programların değerlendirmesi ise "stratejik çevresel değerlendirme" kısaca "Stratejik ÇED" olarak adlandırılır.

İlk olarak 1970'lerin başında ABD'de çevre yönetiminde kullanılan ÇED, daha sonra pek çok ülkede ve 1985 yılından itibaren Avrupa Birliği'nde uygulanmaya başlandı. Türkiye ise ÇED'i 1980'lerin başından beri mevzuatında tanımlamışsa da, hukuki düzenlemelerde ve uygulama düzeyinde başarılarından çok, yazık ki kötü örnekler öne çıkıyor. Özellikle şeffaflık ve katılımcılıkta Türkiye'nin ÇED sicili maalesef bozuk. Bu yazıda, Türkiye'deki ÇED süreçlerindeki temel aksaklıklara göz atmaya çalışacağız.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Nedir?

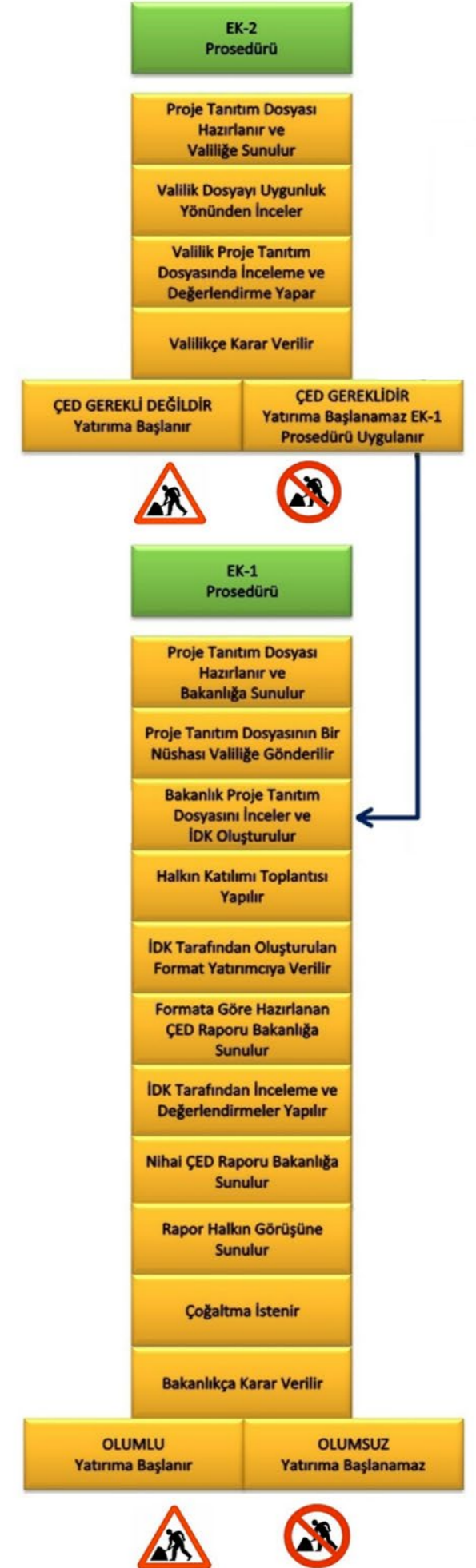
Yürürlükte olan Çevre Kanunu'nda ÇED; "Gerçekleştirilmesi plânlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmalar" olarak tanımlanıyor. Yürürlükteki mevzuatta yatırım projeleri iki grupta değerlendiriliyor: ÇED Uygulanacak Projeler (ÇED Yönetmeliği Ek-I Listesi) ve Seçme- Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler (ÇED Yönetmeliği Ek-II Listesi). İlk grup doğrudan ÇED prosedürüne başlarken; Ek-II listesindeki projeler için belirli kriterler çerçevesinde bir eleme yapılarak "ÇED gerekli" ya da "ÇED gerekli değil" kararı alınması gerekiyor.

ÇED Yönetmeliği'nde "kapsam dışı projeler" diye bir sınıflama da var ki, bu Türkiye'de daha çok dönemsel ekonomik ihtiyaçlar çerçevesinde belirlenen yatırımlar ile on yıllardır devletin gündeminde olup da çeşitli nedenlerle hayata geçirilememiş mega enerji, ulaşım ve benzeri projeleri içeriyor.

ÇED sürecine dahil önemli bir alt prosedür de "halkın katılımı". Proje sahibi (kamu kurumu ya da özel şirket) sürecin en başında halkı projeden ve ÇED sürecinin başladığından haberdar etmek ve konuyla ilgili görüşlerini almak zorunda. Daha sonra, Nihai ÇED Raporu da halkın görüşlerine açılıyor. İdeal olarak Çevre Bakanlığı'nın, ÇED Raporu'nu değerlendirirken halktan gelen itiraz ve önerileri de dikkate alarak nihai kararı vermesi gerekiyor.

Gözden kaçmaması gereken önemli bir başka nokta, "ÇED olumlu" kararı almış projelerin 7 yıl içinde yatırıma başlaması, "ÇED gerekli değildir" kararı almış yatırımların da 5 yıl içinde yatırıma başlamaları gerekiyor. Aksi takdirde bu kararlar geçersiz oluyor, yani yatırım başlamadan yeniden ÇED sürecinden geçmesi gerekiyor.

ÇED süreci kısaca yandaki şemadaki gibi özetlenebilir:

Bir İstisnalar Tarihi Olarak Türkiye'de ÇED

Türkiye'de ÇED kavramı ilk olarak 1983 yılında 2873 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. Maddesi ile mevzuata girdi. Yasanın yayınlanmasından sonra 6 ay içerisinde çıkarılması gereken ÇED Yönetmeliği'nin ise ancak 10 yıl sonra 1993 yılında yürürlüğe girebildiğinin altını çizmek gerekiyor.

ÇED Yönetmeliği, 1993'ten günümüze tam on kere değişikliğe uğradı ve beş kere tamamen yeniden düzenlenerek yayınlandı. Bu yasal maceranın ana eksenini, hükümetlerin ÇED'in yatırımlara ayak bağı olmasını engelleme çabası ve doğa/çevreye duyarlı meslek örgütleri ve sivil toplum örgütlerinin buna karşı mücadelesi olarak özetleyebiliriz. Bunun için en çok başvurulan yollar, yönetmeliğe bazı yatırımları ÇED kapsamı dışında tutan geçici maddeler eklemek ya da Ek-1 listesinden çıkarmak.

Mobil ve yüzer elektrik santrallerin ÇED kapsamı dışında tutulması: 2000 yılında yapılan yönetmelik değişikliği ile mobil ve yüzer elektrik santralleri ÇED kapsamı dışında tutuldu. Elektrik arzı ihtiyacı gerekçe gösterilerek verilen bu muafiyet, Çevre Mühendisleri Odası'nın açtığı davada Danıştay'ca iptal edildi. Maden arama faaliyetlerinin ÇED kapsamı dışında tutulması: 2006 yılında 2872 Sayılı Çevre Kanunu'nda yapılan değişiklikte petrol, jeotermal ve maden arama faaliyetleri ÇED kapsamı dışında tutuldu; ancak istisna Anayasa Mahkemesi'nin 2009 yılında verdiği karar ile iptal edildi. Bu iptalin ardından maden aramalarının ÇED'den muaf tutulabilmesi için 2009 ve 2011 yıllarında iki defa ÇED Yönetmeliği değiştirildi, ancak her iki değişiklik de bu kez Danıştay tarafından iptal edildi.

Öte yandan, dava süreçleri boyunca yürürlükte kalan yönetmelik nedeniyle "çevresel etkileri" değerlendirilmeden arama ruhsatları verildiğinden, maden arama alanlarında, örneğin Türkiye'nin en önemli milli parklarından olan Kaz Dağları'nda, geri dönüşsüz çevre tahribatı oluştu ve maalesef bu yıkım hala devam ediyor. En çarpıcı örnekse, 1993 yılında ilk yayınlanan ÇED Yönetmeliği'nden itibaren tanımlanmaya çalışılan "kapsam dışı projeler". 20 yıldır, yönetmeliğin Geçici 3. Maddesi'nde düzenlenen bu hüküm, meslek örgütlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının çabaları sayesinde Danıştay tarafından defalarca iptal edildi. Son olarak

Hükümet, bu hükmü bir torba kanun kapsamında Çevre Kanunu'na ekleme yoluna gitti. Eklenen Geçici Madde 3 ile:

"23/6/1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim veya işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisler Çevresel Etki Değerlendirmesi kapsamı dışındadır."

Bu madde ile İstanbul Boğazı'nda yapımına başlanan 3. Köprü, Sinop ve Akkuyu Nükleer Santralleri, tarihi kent Hasankeyf'i sular altında bırakacak Ilısu Barajı Projesi, çevresel etki değerlendirmesine tabi tutulmadan yapılabiliyor. Peki böyle bir kararın sonuçları ne olabilir? Bu sorunun cevabı için, 3. Köprü'nün yapım çalışmalarının hemen başında ortaya çıkan skandala bakabiliriz. Bu Temmuz ayında, orman alanları içinde köprünün bağlantı yolları için traşlanan güzergâhın, projede ve imar planlarındaki güzergâhla aynı olmadığı ortaya çıktı. Gazeteler haberi 3. Köprü inşaatının yanlış hatta başladığı ve yüz binlerce ağacın boşu boşuna kesildiği şeklinde verdi. Konuyla ilgili açıklama yapan Ulaştırma Bakanı ise 3. Boğaz Köprüsü'nün güzergâhında bazı yerlerde mecburi sapmalar olduğunu bildirerek, "Mesela kuş yollarına rastladı Riva deresinde. Orada hafif yolu değiştirdik. Kaynak sularına rastlayan bölgeler oldu, değiştirdik. Böyle mecburi ufak tefek değişikliklerin planlara işlenmesi lazım" dedi.

Aslında ÇED tam da böylesi kararların verilmesinde kullanılmak üzere geliştirilmiş bir araç. Buradaki trajik çelişkiyi kısaca ve sayın Bakan'ın ifadeleri üzerinden açıklamaya çalışalım: Eğer ÇED muafiyeti getirilmeseydi ve 3. Köprü projesine onay verilmeden önce ÇED yapılsaydı; Ulaştırma Bakanlığı'nın ve yüklenici firmanın inşaat aşamasında fark ettiği kuş yolları, kaynak suları gibi ekolojik anlamda yaşamsal "ayrıntılar" önceden belirlenir; proje planı bu doğal ekolojik bulgulara göre yapılır ve gerekli doğa/çevre koruma önlemleri alınır. Böylece inşaat başladıktan sonra birkaç yüz bin ağacı ilgilendiren "böyle mecburi ufak tefek değişikliklerin" yapılmasına ve "planlara sonradan işlenmesine" de gerek kalmazdı!

Ancak burada naif olmaya gerek yok: bir ÇED sürecinin işletilmesi durumunda bu köprünün İstanbul'a faydadan çok zarar getireceği

gerçeğinin ortaya çıkacağı malum. Amacı İstanbul'un trafiğini rahatlatmak olarak sunulan 3. Köprü'nün çevresel etkileri sadece geçeceği hatla da sınırlı değil üstelik. Köprü, daha önceki köprülerden çok iyi bildiğimiz gibi, ulaşımın gelmesiyle yeni yerleşim alanlarının açılmasına ve İstanbul'un kuzeye doğru genişlemesine neden olacak bir proje. Bilimsel çalışmalar gösteriyor ki, 3. Köprü İstanbul'un kuzeyindeki ormanları barındırdığı canlılarla birlikte geri dönüşsüz biçimde tahrip edecek ve insanlar olarak yararlandığımız ekolojik değerlere de ciddi zararlar verecek.

Oysa Kuzey Ormanları, İstanbul'un içme suyunu sağlayan su kaynaklarını içeriyor, karbon tutma ve havadaki tozları filtreleme yeteneğiyle kente temiz hava sağlıyor. Ayrıca bu ormanlar, dünyanın önemli kuş göçü rotalarında yer alıyor ve her yıl yüz binlerce su kuşu, yırtıcı ve ötücü kuş türüne göç döneminde ev sahipliği yapıyor, küresel düzeyde ekolojik döngüye katkı sağlıyor. Sadece Belgrad Ormanı'nda 400'ün üzerinde farklı bitki türü, 42 gündüz kelebeği türü, 142 kuş türü, 22 memeli türü yaşıyor.

Aynı kanun değişikliği ile ÇED'den muaf tutulacak diğer projelere de baktığımızda tehlikenin büyüklüğü dehşete düşürücü. Örneğin bir nükleer santralin, alanın deprenselliği, santralin deniz ve yeraltı sularına, toprağa, bitki örtüsüne ve hayvan topluluklarına, insan sağlığına getireceği nükleer riskler, nükleer atıkların nasıl yönetileceğine dair planlar detaylı çalışılmadan kurulduğunu hayal edin! Üstelik artık "Japonlar yapıyor abi" de diyemiyoruz iç rahatlığıyla! . 1997 öncesi planlanmış olması bu projelerin hiçbirinin getireceği çevresel riskleri azaltmaz, dolayısıyla düzenleme, çevre hukukunun ruhuna ve ana prensiplerine de aykırı. Bu madde ile getirilen ÇED muafiyeti, bilimi, teknolojiyi, halkın katılım hakkını göz ardı ederek doğayı/çevreyi/insanın yaşam hakkını koşulsuz biçimde "kalkınma"ya kurban eder nitelikte.

Buradan yola çıkılarak, ilgili Çevre Kanunu maddesinin iptali için, Greenpeace'in de yoğun çabalarıyla, Anayasa Mahkemesi'nde Temmuz 2013'te dava açıldı. Davanın, yasanın yürürlükte kalacağı sürede geri dönüşsüz ekolojik zararlar oluşmasına fırsat vermeyecek hızda, doğa ve insanın yaşam hakkını koruma amacıyla, maddenin iptal doğrultusunda sonuçlanmasını umuyoruz.

Özetle, Türkiye'de ÇED'in tarihi biraz da

istisna ve muafiyetlerin tarihi olarak okunabilir. ÇED Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerin gerekçelerine bakıldığında istisna ve muafiyetlerin doğa/çevre koruma perspektifi ve bilimsel dayanaklar ile alınmış orta/uzun vadeli planlı kararlar olduğunu söylemek pek mümkün değil. Değişiklik kararlarının daha çok, kısa vadeli ekonomik ve siyasi beklentilere cevap vermeye yönelik alındığı bir gerçek. Üstelik toplumun ciddi muhalefetine rağmen...

ÇED Süreçlerinde Halkın Katılımı

Bir çevre yönetimi aracı olarak ÇED'in en önemli katkılarından birinin halkın bilgiye erişimine ve karar verme süreçlerine katılımına olanak sağlaması olduğu kabul edilir. Anayasa'nın 56. Maddesi'nde tanınan "Çevre Hakkı"nın gereği olarak da bu haklar vazgeçilmezdir.

ÇED Yönetmeliği, AB müzakereleri kapsamında da AB'nin ÇED Direktifi ile tam uyumlu olmak durumunda. Bu uyumlaştırma çalışmalarıyla yönetmelikte halkın katılımıyla ilgili bazı iyileştirmeler yapıldığını biliyoruz. Ancak, hala ÇED'e etkin halk katılımının sağlandığını söylemek mümkün değil.

Örneğin, Ek-II projelerinde seçme-eleme süreçlerinde halkın baştan süreç hakkında bilgi edinmesi ve değerlendirmeye katılması şansı yok. Yani eğer bir proje Ek-II'deyse ÇED sürecinde tek karar makamı Bakanlık. Oysa örneğin maden arama projelerinin doğaya ve dolayısıyla yörenin geçim kaynaklarına olumsuz etkileri konusunda halkın ciddi bilimsel dayanakları olan endişe ve eleştirileri oluyor. ÇED Yönetmeliği, bu haliyle, halka bu haklı endişe ve eleştirilerini dile getirecek bir platform sağlamıyor.

ÇED'in gerekli olduğu Ek-I listesi projelerinde ise, bilgilendirme ve katılım için gerekli düzenekler oluşturulmuş olsa da, uygulamalarda ciddi sıkıntılar var. En önemli sorun, halkın katılımı süreçlerinin sonuçlarının yetkili makamlarca çoğu zaman göz ardı edilmesi.

Son yıllarda, Anadolu topraklarında hızla yükselen yerel çevre hareketleri, çevreye zararı bilimsel olarak da tescillenmiş projeleri daha ÇED aşamasında protesto ediyor. Örneğin kömürlü termik santrallere karşı devam eden mücadelelerde, halkın katılımı toplantılarında halk havasını, suyunu, toprağını ne tür önlemler alınırsa alınsın kirletecek, kendisini kanser

edecek, tarım, turizm gibi doğaya bağımlı ekonomik sektörleri yok edecek, küresel iklim değişikliğini daha da hızlandıracak kömür santrallerini istemediğini haykırıyor. Çoğu zaman, yoğun protestolar sonucunda halkın katılımı toplantıları yapılmadan proje sahipleri ve Bakanlık temsilcileri yöreyi terk etmek durumunda kalıyorlar.

Ancak sıklıkla, toplantılar yapılmaya bile yapılmış gibi tutanak tutuluyor ki ÇED süreci devam edebilsin. Çoğu zaman da bu toplantılarda ya da daha sonra rapora verilen görüşlerin dikkate alınmadığı, ÇED Komisyonu'nca halkın ciddi itirazlarına rağmen "ÇED olumlu" kararı verildiği biliniyor.

Ama neyse ki, halkın sürece müdahil olabileceği yollar burada tükenmiyor. İtirazları dikkate alınmayan halk, ÇED Raporu ile ilgili karar resmileştikten sonra, kararı yargıya götürebiliyor. Aynı yol, Ek-II projelerinde "ÇED gerekli değildir" kararı çıkması durumunda da açık. Ancak burada da hukuk sisteminin yüksek maliyetli olması (örneğin bilirkişi ücretleri), dava görülürken projenin fiilen başlamasının (kim zaman mahkemenin yürütmeyi durdurma kararına rağmen) önlenememesi gibi önemli sorunlar var.

Karabiga Halkından Büyük Zafer

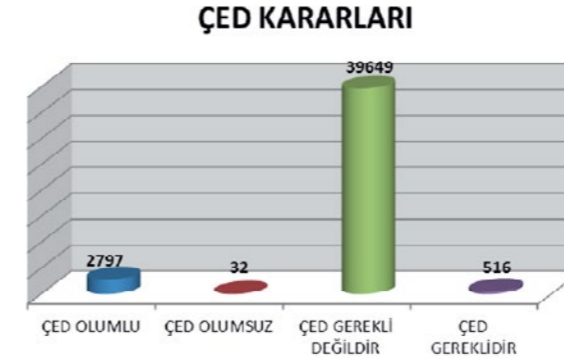
Cengiz ve Alarko Holding ortaklığında Çanakkale'nin Karabiga beldesine yapılması planlanan kömürlü termik santral projesi, Çanakkale İdare Mahkemesi'nin projenin çevreye vereceği zararları anlattığı kararıyla durduruldu. Verilen gerekçeli karar şöyle:

"...tesisin etki alanı içerisinde bulunan; tarım arazilerine, doğal yaşama, yerleşim yerlerine ve insanlara, denizden alınacak olan deniz suyunun tekrar denize verilmesi nedeni ile deniz ve dolayısıyla deniz içerisindeki yaşama ve genel olarak çevreye olumsuz etkilerinin olacağı ve bunların ÇED raporunda yeterli ölçüde öngörülmediği, bu etkilerin bertarafı için gerekli taahhütlerin bilimsel ve teknik verilere dayanmadığı, tesiste boşaltılacak kömürün boşaltılması ve kırılması sırasında çevre açısından önemli olumsuzluklar oluşacağı anlaşıldığından ÇED'in hukuka uygun olmadığına..."

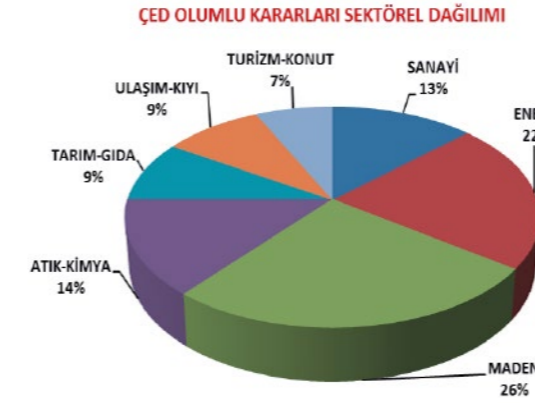
Yıllardır yaptıkları toplantı, yürüyüş ve eylemlerle evlerinin yanı başında kömürlü bir termik santral istemediklerini dile getiren Karabigalıların mücadelesi açısından verilen bu karar son derece önem ve meşruiyet barındırıyor.

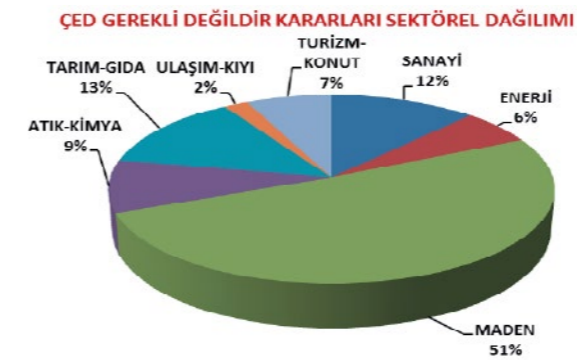
Bu noktada makaleyi bir çevre aktivistinin spekülasyon yazısı olmaktan kurtaracak ve endişelerimizin nedenlerini anlatacak resmi bilgileri paylaşmak şart:

İlk ÇED Yönetmeliği'nin yayınlandığı 1993 yılından 2012 yılı sonuna kadar verilen ÇED Kararları

ÇED Olumlu Kararlarının 1993-2012 Döneminde Sektörel Dağılımı

ÇED Olumlu Kararlarının 1993-2012 Döneminde Sektörel Dağılımı

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çevresel Etki Değerlendirmesi İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, 2013.

Yukarıdaki Bakanlık grafiklerini olduğu gibi okursak, Türkiye'de 20 yılda ÇED sürecine tabii tutulan 2.829 yatırım projesinin %99'u gerekli tüm çevresel önlemler alınarak, en uygun yerde ve en doğru teknolojik alternatifle, halkın bilgisi

dâhilinde ve etkin katılımıyla, tüm endişeleri ve itirazları giderilerek planlandı! 39.649 yatırım projesinin ise ÇED'e ihtiyacı zaten yoktu! ÇED'e ihtiyaç duymadan yatırıma başlanmasına izin verilen projelerin kirlenici potansiyeli yüksek madencilik, enerji, sanayi, atık ve kimya sektörlerinde olduğunun altını çizmek gerekiyor. Oysa Türkiye'de halk sağlığı, çevre ve doğa korumada ciddi hatta yaşamsal eksiklerimiz var. OECD'nin 2013 yılı yaşam kalitesi indeksi değerlendirmesine göre:

- Yaşam kalitesini en çok etkileyen çevresel faktörlerden biri olan hava kalitesinde, Türkiye OECD ülkeleri arasında sondan ikinci sırada. Akciğerlerimizde en derinlere kadar girebilen çok küçük maddecikler olan PM10 seviyesi, Türkiye'de bir metreküp havada 36,7 mikrogram. Yani OECD ortalamasının (20,9 mg/m³) ve Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği limitin (20 mg/m³) neredeyse iki katı. Hava kalitesi 1990'dan beri %3,8 gerilemiş durumda.

- Başka bir önemli yaşam kalitesi kriteri ise temiz suya erişim. Türkiye'de halkın sadece %61'i, yani yarıdan biraz fazlası, kullandıkları suyun kalitesini tatmin edici bulurken, OECD ülkelerinde ortalama %84. Bu da bizi kaliteli suya erişim konusunda da yine sondan ikinci sıraya yerleştiriyor.

- Türkiye'de her üç kişiden biri, yeşil alanlara erişiminin yetersiz olduğunu düşünüyor. Yukarıdaki verilere bakarak söyleyebiliriz ki, Türkiye hızlı "kalkınma" atağında insanların ve doğanın haklarını ihlal ediyor. Bunda ÇED sürecinin etkin ve şeffaf işletilememesinin de payı var. Oysa ÇED bir kurtarıcı değilse de, şu anki sistem içinde kullanabileceğimiz önemli bir önleyici çevre yönetimi aracı.

ÇED'in gerçekten etkin olabilmesi için ise, özellikle kısa dönemli ekonomik/siyasi faydalar yerine, uzun erimli ekolojik/toplumsal yarar ve adalet gözetilerek, ÇED mevzuatındaki muafiyetlerin kaldırılması, seçme-eleme sürecinin şeffaflaştırılması ve ilgili kurum, kuruluş ve halkın katılımına açılması; halkın katılımının tanımlanmış olduğu aşamalarda ise şeffaflığın ve hesap verebilirliğin artırılması atılabilecek ilk adımlar. Anayasanın 56. maddesinin verdiği görev nedeniyle de bu adımların atılması ilk etapta Hükümet'in ve kamu kurumlarının sorumluluğunda.

Halk/Çevre Sağlığı Hizmetlerinde Bilgiye Erişimdeki Bulanıklık

Uz. Dr. Umur GÜRSOY

Dar anlamıyla koruyucu hekimlik, geniş anlamıyla halk sağlığı hizmetlerinin bütün alanlarındaki her yolsuzluğun kökeninde ezen-ezilen anlamında siyasi bir çıkar ilişkisi vardır. Örneğin, dergiden yazı yazma teklifi aldığım 21 Ağustos 2013'te yaşamakta olduğum Osmaniye Merkez İlçe'sindeki 5000 m²'lik bir yeşil alan içindeki iki katlı eski (kaymakamlık) valilik binası, yıkılma nedeni ve yerine ne yapılacağı hakkında kamuya herhangi bir açıklama yapılmadan yıkıldı. Şehir halkının dinamiklerinin kurduğu Osmaniye Müze Platformu, bu binanın kazılmamış antik kentlerle dolu, ama henüz müzesi olmayan ilin arkeoloji müzesi olmasını talep edince; Kültür ve Turizm Bakanlığınca bina "Müze Binası" olarak tescil ve kabul edilmişti(1). İlin şimdi merkeze alınan eski son valisi, platformun eleştiri ve önerileri dinlemedi; görüşlerine önem vermedi ve bu binayı müze yapmayacağını söyledi(2). Bir yıl önce binadaki müze tabelası indirildi ve şimdi de yık(tır)ıldı. Aynı vali, Valilik kompleksinin yaya girişinden yayaların ellerinde bisikletleriyle girişine de yasak getirmişti.

Kentin tam merkezindeki böyle bir binanın ve alanın kentin gereksinimlerine göre hangi amaçlarla ve nasıl kullanılacağı şehir halkının ruhsal ve fiziki sağlığını doğrudan ve dolaylı olarak etkiler. Eğer müze veya halka açık yeşil bir alan yerine alışveriş merkezi ya da iş merkezi yaparsanız artan trafik sıkışıklığına ve otopark sorunlarına bağlı hava kirliliği ve gürültü başta olmak üzere doğrudan sağlık sorunlarına yol açtığınız gibi, dolaylı yünden de buradan oluşacak gelir ve refahın paylaşımı eşit olmaz. Ama önce bütün dünya ile birlikte ülkemizi

de etkileyen, çevre ve halk sağlığı konularının hepsini içine alan, ülkemizdeki halen de var olmaya devam eden zihniyetin göstergesi; Çernobil nükleer kazası sonrasında yaşananlarla ilgili resmi belgelere dayalı olan bir özet yapalım:

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun (TAEK) kazadan ancak 20 yıl sonra (2006) açıkladığı "20. Yılında Çernobil Serisi: Türkiye İçin Doz Değerlendirmeleri" raporunun 'Sonuç ve Değerlendirme' bölümünde: "Türkiye'de en fazla etkilenen bölgede halkın Çernobil kazası nedeniyle yaşam boyu alacağı dozun düzeyi (4,49 mSv), halk için izin verilen bir yıllık değeri (halk için izin verilen 1986 yılına ait yönetmelikteki yıllık doz sınırı 5 mSv) aşmamaktadır." deniliyordu(3). Oysa, Türkiye'de toplumun bireyleri için o yılın (1986) genel izin verilen radyasyon standardı olan 5 mSv; ABD'de izin verilenin 20, Almanya'nın 16,7; İngiltere'nin 10 ve Uluslararası Radyasyon Koruma Kurulu'nun (ICRP) ülkelere önerdiğinin 5 katı idi (4). 2000'li yıllardaki yönetmelik

değişikliği ile halen yürürlükteki (ICRP'nin önerdiği) 1 mSv'lik standardı kabul eden Türkiye'nin Çernobil'den en çok etkilenen bölgelerinde (Doğu Karadeniz) yaşayanlar, bugün, izin verilen dozun yaklaşık 4,5 katı radyasyon almış olmaları mı? Dünya Sağlık Örgütü'ne göre "Zararsız dozu olmayan" radyasyonun TAEK tarafından yapılan doz hesapları acaba doğru muydu? TAEK sözüne güvenilebilir bilimsel ve özerk bir kuruluş mudur? Ya hâlâ, 12 Eylül baskı döneminin YÖK yasası ile yönetilen; "Çernobil konulu açıklama ve araştırma yasağı" hâlâ resmen kalkmamış üniversitelerimiz?

Bütün halk çocuklarının hamburgerlerine dökülen ketçapların yapıldığı toplam 14 salça örneğinin, tamamı nedendir bilinmez sadece 1986 yılında ve sadece İstanbul (n=8), İzmir (n=6)'den; salça ve yemek yapımında çokça kullanılan toplam 15 adet domates örneği sadece Doğu Karadeniz (n=2), Edirne (n=3), İzmir (n=8), Trakya (n=2)'dan; tüyü bitmemiş yetimlerimizin, küçük çocuklarımızın bolca içtiği süttten alınan radyasyon dozunun ölçülmesinde kullanılan toplam 2682 örneğinin ise % 79'u Ankara ve İstanbul'dan, % 19'u Edirne'den, kalan % 2'si ise Türkiye'yi temsil etmeyen az sayıda yerden alınmıştır (3).

Tek tek sorulduğunda az veya çokmuş gibi görünen alım dozları gerçekte çok farklı beslenme alışkanlıkları yüzünden çok farklıdır. Hamburger dışında piyasada satıldığı veya evde yenildiği haliyle pişmiş veya çiğ halde birden çok maddeyi içeren hiçbir besin ve tüketim maddesinden (ekmek, bardak çay, pişmiş köfte, çorba, dondurma, rakı, bira, sigara vb.), hayvan ve insan kadavrasından (özellikle radyasyonun atılmadan biriktiği kemik ve kalıtsal etkiden sorumlu gonat (üreme organı) dokusu); giysi çeşidinden ve ithal edilen ürünlerden (örneğin o dönemde sıkıntı olduğu için Ukrayna'dan satın alınan ayçiçeği yağlarından) radyoaktivite ölçümü için örnek alınmamıştır (3). Pek çok örneklem ve Türkiye'yi temsil etme hatası olan ve Türkiye insanının Çernobil'den aldığı ortalama kişisel radyasyon dozu hesabında ağırlıkla kullanılan 1986 örneklerinde radyoaktivite dozu yüksek ölçülen ürünlerin çokça katıldığı (Örn.: anason-rakı, tütün-sigara, kekik, sumak, kimyon- köfte vb., nane, tuz, mercimek (ekmek-çorba-yemek çeşitleri, asker tayını) ürünlerden ve özellikle kazadan dolayı çok kirlendiği bilinen Rusya, Belarus ve Ukrayna'dan ithal edilen besin ürünlerinin ham ve satışı hallerinden radyasyon örneği alınmamıştır(3).

O zamanki genel nüfusumuzun yaklaşık % 54'ünü (tarımda iktisaden faal nüfus) ilgilendiren, açık havadan alınan radyasyon dozu ölçümü sadece Ankara ve İstanbul'da yapılabiliştir. Kazadan önce ülkemizin Ulusal Besin ve Radyasyon Durumu için Ülke Karakter/Veri Tabanı (Profile/Data Base) ve toplumun besin tüketimi ve sigara hariç diğer tüketim alışkanlıkları ile ilgili (örneğin kimin neyi, ne zaman, nasıl, ne kadar yediği) Türkiye'yi temsil eden bir araştırma yoktu (şimdi var mı?) (örneğin Türk insanı günde kaç ekmek, kaç bardak çay, rakı (anason) ayran, süt içer, ne kadar köfte (kimyon ve kekik) yer vb.?(5). Çernobil'in çevre, sağlık ve insan hakları ihlalleri, üzerinde bir halk mahkemesi düzenlenecek kadar çoktur (6). Kanseler 2006'dan beri açıklanmıyordu. Mart 2013'te yayımlanan niteliksiz bir dokümana ve 2012 TÜİK ve Sağlık Bakanlığı istatistiklerinde ise 2006 istatistiklerine ve 2008 tahminlerine ulaşabiliyor(7,8). Kanser Savaş Daire Başkanı'nın basın açıklamalarında söylediği, çevresinde kanser artışı olan termik santrallerimiz hangileri; eski doğu bloğunun yüksek kaza riskli nükleer santrallerinin yakınındaki il ve ilçelerimizde (Edirne ve Iğdır) olası kazalardan önce karşılaştırabilmek için kanser hızı ne kadar, bilmiyoruz. Sağlık Bakanlığı "Karadeniz Bölgesi Kanser ve Kanser Risk Faktörleri Araştırmaları" bilimsel açıdan -miş gibi; istatistikle yalan söyleme metinleri (9).

Yakın zamana kadar (2008) nüfusun %30'nun yaşadığı köy ve beldelerden ölüm istatistiği toplamayan Türkiye'de hekimler, meslek eğitimlerinde böyle bir ders olmadı için son birkaç yıla kadar ölüm nedenlerini ve hastalıkları %70'lere varan oranlarda yanlış ve Batılı ülkelerin 1999'dan beri 10. sürümünü kullandıkları Uluslararası Hastalık Kodlama (ICD) sisteminin çok eski sürümünü (ICD-8 ve ICD-9) kullanarak kodluyorlardı (Türkiye ICD-10 kodlarını 01.07.2005 tarihinde kullanmaya başlamıştır) (10,11,12). Dolayısıyla ölüm ve hastalıklarının sayı ve nedenleri istatistiklerimiz çok (%30-70) hatalıydı. 01.07.2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 2007-2013 yıllarına ait 9. 5 Yıllık Kalkınma Planı gibi; gelecek beş yıllık hizmet ve yatırımları (2014-2018) planlayan ve 2012 sonu istatistiklerine göre hazırlanarak 02.07.2013 tarihinde yayımlanan devletin en önemli dokümanları olan 10. 5 Yıllık Kalkınma Planı da, sadece il ve ilçe merkezlerindeki ölümlere göre (eksik ve hatalı) toplanan ölüm ve hastalık istatistiklerine dayalıdır(13).

Yolsuzluk hem toplumsal güvensizlikten hem de (risk) algılama(sı) ve ahlâk alanındaki yetersizliklerden filizlenir. Gelişmemiş doğudaki utanç (vicdan) kültürü (shame culture) gelişmiş batıda yerini yasal suç kültürüne (crime culture) bırakmıştır. İkincisi ilkinden köken alır. Her ikisi de birbirine gereksinim duyar; birbirini tamamlar. Batıda, özellikle Batı Avrupa'da yurttaşlar yasalara, oluşacak yarardan eşit pay alacaklarına inanarak uyarlar. Doğuda ise, Allah ve toplum ne der, diye kurallara uyulur. Batıdaki şövalyelik geleneğinin kurumsal karşılığı Doğu'da yoktur(20). Türkiye için bir şans olan Alevilik inancındaki 4 Kapı 40 Makam öğretisi (21) ve İslamiyet'in kul hakkı ve haram kazanç gibi önemli kuralları toplum çoğunluğu için lafta kalmıştır. Halk ve çevre sağlığı içinde bazı sağlık mesleklerinin de bulunduğu yaklaşık 70 mesleğin birlikte veya tek tek ürettikleri hizmetlerle korunur. Batının meslek ve uluslararası örgütlerinin güvenlik ahlâkına ulaşmada kabul ettikleri bu mesleklerin üyelerinde bulunması gereken meslek ahlâki ilkeleri ve yeterlilik özellikleri; Türkiye'deki meslek liselerinin ve üniversite meslek eğitimi derslerinde anlatılmamaktadır(22). Her alanda olduğu gibi halk sağlığı ve çevre sağlığı alanındaki şeffaflık ve nitelikli bilgiye erişim de, güvenlik ahlâkının doğru oluşmasını ve yurttaş bilinçlenmesini sağlayacak siyasi partiler ve seçim yasaları başta bütün yasalardaki seçme, seçilme ve düşünce üzerindeki eksik, engel ve yasakların kalkmasını ve bu talebin toplumun çoğunluğunda oluşmasını gerektirir.

Kaynakça:

1. <http://kastabala80.blogspot.com/2009/10/memlekete-nasil-bakilir.html> adresine 26.08.2013 tarihli erişim
2. http://kastabala80.blogspot.com/2009/10/kavsak-yapalim-derken-park-ve-muze_31.html adresine 26.08.2013 tarihli erişim
3. http://www.taek.gov.tr/belgeler-formlar/yayinlar/bilgi-dokumanlari/cernobil_20yil_serisi/ adresine 23.08.2013 tarihli erişim
4. Gürsoy, U., "Barışta ve Normal Çalışma Koşullarında Akkuyu Nükleer Santral(ler)inin Halk Sağlığı Yönünden Risk Değerlendirmesi", Toplum ve Hekim, Eylül-Ekim 2000, 15(5).
5. http://nukleersiz.org/sites/default/files/cernobil_sonrasi_radyasyon_olcumleri_2.pdf adresine 23.08.2013 tarihli erişim
6. Daimi Halk Mahkemesi ve Uluslararası Çernobil Tıp Komisyonu., "Çernobil'in Çevre, Sağlık ve İnsan Hakları İhlalleri Duruşmaları", çev. Umut Gürsoy, Yeni İnsan Yayınları, 2012, İstanbul.
7. <http://www.kanser.gov.tr/Dosya/Bilgi-Dokumanlari/raporlar/tiroid.pdf> adresine 27.08.2013 tarihli erişim
8. <http://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/saglikistatistikleriyilligi2010.pdf> adresine 27.08.2013 tarihli erişim.
9. T.C. Sağlık Bakanlığı Kansere Savaş Dairesi Başkanlığı (2006), "Karadeniz Bölgesi Kanseri ve Kanseri Risk Faktörleri Araştırması", Ankara.
10. <http://tr.wikipedia.org/wiki/ICD-10> adresine 29.08.2013 tarihli erişim.
11. <http://istanbul.saglik.gov.tr/w/sb/bisi/verigiris/icd.asp> adresine 29.08.2013 tarihli erişim.
12. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), "Ölüm İstatistikleri İl ve İlçe Merkezleri-2008", F:\TÜİK ölüm istatistik yıllığı 2008.pdf.1hqzlu.partial adresine 29.08.2013 tarihli erişim.
13. "Kalkınma Planları", <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim>.

Şeffaflığı Destekliyoruz

We Support Transparency

||| **BENER LAW OFFICE**

"Our clients' success defines ours"

#direnakyaka

Yakup Okan Alpay

Akyaka, sadece Muğla ilinde oturanlar tarafından değil, Türkiye'nin, hatta Dünya'nın çeşitli yerlerinden gelen insanlar tarafından da dünyanın cennet köşelerinden biri olarak tarif edilir. Hiç şüphesiz bu saygınlığının altında doğası bitki örtüsü, turizm sektörüne hizmet etmek için -henüz- işgale uğramamış olması, misafirlerini yapay turistik tesislerle değil azmağıyla, çınarıyla, koyuları ve diğer tüm güzellikleriyle, tüm doğallığıyla karşılaması yatıyor.

Akyaka, son yıllarda bu güzelliğinin bedelini ödemeye başladı; elbette gücünü güzel olan herşeyi sömürmekten alan piyasa tarafından. Fakat Akyaka, son zamanlarda "Akyakaseverler" ve doğaseverler aracılığıyla bir zeytinliğinin açık şekilde hukuka aykırı olan bir uygulamayla piyasaya peşkeş çekilmesine karşı direniyor. Bu yazı da, bizzat devlet kurumları eliyle devletin hukukunun alenen nasıl çiğnendiğini konu almaktadır. Öncelikle bahse konu zeytinliği ilgilendiren yasalara ve yönetmeliklere kronolojik olarak bakalım. Türkiye'de zeytinlik bölgeleri, 1939

yılında çıkarılan ve halk arasında 'Zeytin Koruma Yasası' olarak bilinen, 3573 sayılı "Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkındaki Kanun" ile korunmaktadır. Bu kanun, hiçbir alan büyüklüğü sınırlaması olmadan üzerinde zeytin ağacı olan tüm alanları 'zeytinlik' kapsamına alıyordu. Bu madde ile ayrıca zeytinliğe en az 3 km. mesafede, kimyevi atık üreten, toz duman çıkaran tesislerin kurulamayacağı, zeytinlik olarak tahsis edilmiş bir arazinin daraltılmayacağı, belediyenin imar hudut sınırları içerisinde olduğu durumda ise toplam yapılaşmanın %10'u geçemeyeceği açık ve net bir dille ifade ediliyordu.

Zeytinliklere ilk darbe

Zeytinlikler üzerinde rant konusunda ilk somut adım 1995 yılında yukarıda bahsi geçen kanuna 'Bu kanunun yayımından önce zeytinlik alanlarına ilişkin kesinleşmiş imar planları geçerlidir' hükmünün eklemesiyle, 1939-1995 yılları arasında tüm hukuksuz uygulamalara, ihlallere ve elde edilmiş rantlara, hukuki geçerlilik kazandırılarak atıldı.

Alicengiz oyunları

2012'ye geldiğimizde, mevcut hükümetin artık bir hayli aşına olduğumuz hukukun arkasından dolaşma yöntemleriyle konuya yaklaştığını görüyoruz. Mecliste mevcut yasayı değiştirmek için bir süre ter döken hükümet bunu başaramayınca hukuksuz bir dayatma yoluna gitmiş ve yukarıda bahsedilen yasanın amacına ve ruhuna açık şekilde aykırı bir yönetmelik düzenlemiştir. Bu yönetmelik bir zeytinliğin yüzölçümünün 25 dönümden daha az olamayacağını belirtmektedir. Konu ile ilgili görüştüğümüz Akyaka Dayanışma Platformu üyesi, aynı zamanda konunun hukuki boyutunun yürütücüsü olan Av. Zeynep Yılmaz "Bölgede Gökova köyünden Akbük koyuna kadar, hatta Milas'ın Ören ilçesi sınırına kadar neredeyse hiçbir zeytinlik alanının 25 dönümden daha fazla olmadığını düşündüğümüzde ranta açılacak alanların 'zeytinpark' ile sınırlı kalmayacağını ve ileride nelere malolacağını görmek mümkün. Dolayısıyla biz o ilk delik açılmadan bu işi kamuoyunda bilindir kılarak, gerekli yasa ve yönetmelik değişikliklerine önyak olarak kökten sonlandırmak istiyoruz. Hem Akyaka'nın geleceği için, hem diğer bölgelerde ortaya çıkacak rantları önlemek için." şeklinde görüşlerini belirterek Platform'un konuya yaklaşım biçimini ve duyarlılığını da özetledi. Bu değişikliklerle 25 dönümün altındaki tüm zeytinlikler hukuku hiçe sayan bir yönetmelikle zeytinlik vasfından çıkarıldı ve peşkeş uygun hale getirildi denildi ise de devletimiz 25 dönümünün üzerindeki zeytinlik alanları sermayenin kirlı ellerinden uzakta tuttu diye düşünmek fazla iyimserlik olur zira 2005 yılında çıkarılan 5403 sayılı Toprak Koruma Kanunu1, parsel küçültme konusuyla ilgili bir istisna belirlemiş ve 'Bakanlığın uygun görüşü ile kamu yatırımları için ihtiyaç duyulan yerler' ibaresiyle hiçbir ilke, kriter belirtmeksizin Bakanlık, istediği zeytinliği bölerek küçültebileceği bir yetkiyle donatmıştır. Aynı Bakanlığın -Çevre ve Şehircilik Bakanlık- 3. köprü ihalesinde yabancı yatırımcıları çekmek için gölge bir ÇED raporu -ÇED kapsamı dışında olan bir arazi olduğu için- düzenlemiş olduğu gerçeği bile Bakanlığın uygun görüş kriterlerini anlamaya yetmektedir.

3573 no'lu yasanın fiilen tamamen devre dışı kalması için -daha net bir ifadeyle zeytinliklerin akibetinin tamamen hükümet kontrolüne geçmesi için- tek bir sorun kalmıştır. O da yukarıda bahsedilen, zeytin ağaçlarının

gelişimini engelleyebilecek her türlü tesisin, zeytinliğe minimum 3 km. uzakta olması gerektiği hükmüdür. Bu hükümler 2012 tarihli bir diğer yönetmelik değişikliği ile şu istisnalar getirilerek bertaraf edilmiştir: 'Alternatif alan bulunmaması ve Çevresel Etki Değerlendirme Raporuna uygun olması, bitkilerin gelişimine zarar vermeyeceği Bakanlık araştırma enstitüleri veya üniversiteler tarafından belirlenmesi halinde, izin verilen başka bir alanda eşdeğer büyüklükte zeytin bahçesi tesis etmek koşuluyla jeotermal kaynaklı sera yatırımları, bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plan ve yatırımlar, yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim tesisleri, ilgili bakanlıkça kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri, petrol, doğal gaz arama ve işletme faaliyetleri durumlarında istenilen yere tesis kurulabilecek!

Görüldüğü gibi 'kamu yararı', 'alternatif bulunamaması halinde' gibi herhangi bir kritere bağlı olarak doğruluğu sınınamayacak, soyut ve göreceli gerekçeler, yönetmeliklere yerleştirilip yasaları fiilen ortadan kaldırmaktadır.

Sonsöz

'Yönetmelikler dayanağı oldukları yasaların yürütme esaslarını belirleyen idari düzenlemelerdir. Dayanağı olan yasalara uygun olmak zorundadır. Yasa ile belirlenmemiş tanımların ve istisnaların idari bir tasarruf olan yönetmelikle getirilmesi usule ve hukuki ilkelere aykırıdır.'2 Oysa yukarıda anlattığımız Zeytinpark'ın hukuki özgeçmişi, korumacı bir yasanın yönetmeliklerle işlevinin kaybettirilmesi hikayesidir.

Devlet kanadında tüm bunlar yaşanırken umudumuzu korumamızı sağlayan bir şey var. O da Akyaka'nın sahipsiz olmadığı gerçeği. Gezi Parkı'ndan doğan mücadele gücü ve motivasyonu sayesinde Akyaka Dayanışma Platformu her geçen gün gücüne güç katarak, bileşenlerini çoğaltarak ve bilinirliğini artırarak ilerliyor. Platform üyelerinden Serdar Denktaş'ın söylediği gibi 'Meselemiz, sadece Akyaka değildir. Kazanımlarımız tüm Türkiye'deki zeytinlik alanların kazanımı olacak, tecrübelerimiz hakları için mücadele edecek tüm insanlara örnek olacaktır.' Akyaka ile ilgili güncel gelişmeleri takip etmek için <http://akyakaninsesi.blogspot.com> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Yeni Konu

Kaynak: www.transparency.org

Çeviren: Kürşat Şinik

Bağımsız bir medya, dünya çapındaki yolsuzluğun yıkıcı etkilerini göstermek açısından hayati bir öneme sahiptir. Habercilik, güç istismarı konusunda bir kamu denetçisi olarak hareket eder –vatandaşlara yolsuzluğa karşı mücadele vermelerini sağlayacak bilgiyi temin ederek insanların liderlerden hesap vermelerini talep etmelerini mümkün kılar. Her yıl düzenlenen Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Basın ve Toplum Enstitüsü (Instituto Prensa y Sociedad, IPYS) Latin Amerika Araştırmacı Gazetecilik Ödülleri ile, Latin Amerika ve Karayip medyasının üstün

araştırmacı gazeteciliğini takdir etmekte.

2012 yılında, 3 Brezilyalı gazeteci, Latin Amerika Araştırmacı Gazetecilik Ödülü kazananları olarak duyuruldu. Neticede Genelkurmay Başkanı Dilma Rousseff'in devrilmesine sebep olan bir rapor serisi üreten gazeteciler işlerine basit ve izole bir bilgi parçasını - Sao Paulo'daki bir lüks apartmanın satın alınması- takip ederek başladılar. Daha sonra başka ipuçlarına rastladılar ve sabırla takip ederek büyük bir kanunsuz zenginleşme tertibini keşfedip açığa çıkarmayı başardılar. Bu araştırmacı gazetecilik

çalışması Brezilya için oldukça önemli bir zamanda – yolsuzluk skandallarına karıştıkları iddia edilen 7 bakanın daha istifasının öncesinde- ortaya kondu.

Gerardo Reyes ödül jürisinin üyelerinden biri. 2013 yılı yayını için adaylıklar açılmışken, kendisine yolsuzluk ile araştırmacı gazetecilik arasındaki bağların yanı sıra bu alanlarda gözlemlendiği trendleri de sorduk. Reyes ayrıca "Hızlı ve Öfkeli" vakasıyla Peabody Ödülü kazanan Univison Network'teki araştırma biriminin de yöneticisi.

Araştırmacı gazeteciliğin yolsuzluğa karşı mücadeleye ne şekilde katkıda bulunduğu inaniyorsunuz?

Bu sorunun bilimsel cevabına sahip değilim. Araştırmacı gazeteciliğin yolsuzluk üzerindeki somut etkisini ölçen herhangi bir araştırma bilmiyorum ve birinin bu zorlu görevi dikkate alması gerektiğini düşünüyorum. Ancak, faydasını değerlendirmeye yardımcı olacak bazı çıkarımlar var, mesela medyanın iddialarının bir sonucu olarak açılan resmi soruşturmalar ya da medyada tarif edilen yönetimleri cezalandırmak için benimsenen yasal düzenlemeler. Maalesef, medya kampanyalarının sonucu olarak otoriteler tarafından başlatılan soruşturmalar nerdeyse her zaman arşive kaldırılıyor ya da sulandırılıyor ve medyanın kendi yaptığı konu takipleri de çok zayıf. Genel olarak, araştırmacı gazeteciler kendi makalelerinin ürettiği 'sosyal yaptırımlarına' razı oluyor; başka bir deyişle, ilgili kurumlara ya da insanlara karşı kamu tahkiri.

Sizin, değişim yaratmasına yardımcı olduğunuz için özellikle ilham verici bulduğunuz, geçtiğimiz birkaç yıldaki yolsuzluk olaylarıyla ilgili belli bir araştırma raporu var mı?

2011 yılı ödülü, Brezilya'nın Paraná eyaletindeki yasama meclisinin kamu fonlarının amacı dışında kullanıldığı iddiasını ayrıntılı olarak anlatan bir raporlar serisine verildi. Araştırmanın sonucuna göre, milyonlarca dolar değerindeki kamu fonu yasama meclisi tarafından farklı kanallara yönlendirilmişti. Yayının

ardından, Paraná'da en az 30.000 insan sokaklara döküldü ve bir şeyler yapılması için çağrıda bulundu. O günden sonra, bakanlık soruşturmalar açtı ve skandala karışan idareciler meclisteki koltuklarını kaybettiler. Meclis ayrıca kiralama üzerinde daha büyük bir gözetim başlattı ver kamu bilgisine erişim sürecini geliştirdi.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Basın ve Toplum Enstitüsü (IPYS) tarafından ödüllendirilmiş gazetecilik araştırmalarının neden olduğu azımsanamayacak etkilerin çok iyi örnekleri var. Bunların arasında, önceki iki başkanı parmaklıklarına koyan La Nación of Costa Rica'nın yayınladığı iddialar; yasaya aykırı telefon dinlemeleri yapan İstihbarat Kurumu'nun kapanmasına neden olan Kolombiya Semana dergisinin yayın dizisi; Folha de São Paulo gazetecilerinin keşfettiği ve kabinenin dağılmasına neden olan Brezilya Başkanı'nın bir bakanının yasadışı zenginleşmesine dair makaleleri var.

Basın ve Toplum Enstitüsü'nün jürisinin yıllardır bir üyesi olarak, sizce, araştırmacı gazetecilikteki mükemmelliği fark etmenin erdemi nedir?

Bir çabayı takdir etmenin ve egonun tatmininin haricinde, gazetecilik ödülleri, araştırmacı gazeteciler için bir çeşit hayat sigortasıdır. Medya sahiplerinin ve editörlerin, bu ödüllere dayanarak gazetecilere yeni projeleri başlatmaları için daha fazla olanak sağlaması -zaman ve kaynağı kastediyorum- çok yaygındır. Kolombiya hükümet departmanlarından birinin yasadışı telefon dinlemesi

hakkındaki rapor 2009 yılının ödül kazananı olarak duyuruldu. Kazanan yayın serisi, Kolombiya'nın Güvenlik İdari Dairesi tarafından, hukuki izin olmaksızın, muhalif politikacıları, sulh yargıçları ve gazetecilerin telefonlarının dinlendiğini ayrıntılı bir biçimde anlatıyordu. Araştırma sonucunda, başsavcı ve cumhuriyet başsavcısı soruşturmalar açtılar ve neticede departman kapatıldı.

Özellikle son birkaç yılda, genel olarak araştırmacı gazetecilikte ve ödül için sunulan bildirimlerde değişim gözlemlediniz mi?

Diğer jüri üyeleriyle birlikte hemfikir olduğumuz; son üç dört yıldır veritabanı kullanımındaki artışın yanı sıra katliamlar, ortadan kaybolmalar ve insan hakları ihlalleri gibi talihsiz tarihsel olayların çevresindeki gerçekleri ortaya çıkarmaya dair güçlü bir ilgi var.

Hangi konu ya da ülke hakkında güzel bir gazetecilik araştırması okumak isterdiniz?

Bence Latin Amerika'daki araştırmacı gazeteciler resmi kurumlardaki yolsuzluğa çok fazla odaklanmış durumdadır ve iş özel şirketleri ihbar etmeye geldiğinde çok çekingenler. Finansal sahtekârlık, büyük yerel tekellerin fiyat manipülasyonu, hizmet sektörü ve hatta medyanın kendisi, bölgenin ileri gelen sanayicilerinin sorgulanabilir manevraları ya da, somut bir konu vermek adına, çokuluslu şirketlerin ellerindeki kontrol edilmeyen madencilik -özellikle altın- yayılması hala çok fazla dikkat çekmeyen konular olarak duruyor.

Yeni Konu devam

Yazan: Cemre Mutlu

Dijital Bölünme, Jenerasyon ve Spontane Duyarlılık

“Sessizlik Döngüsü”nden Çıkan Kitle

15 Haziran 2013 tarihinden itibaren gerek polisiye müdahale alanının parlamento-dışı siyasi alan aleyhine genişlemesiyle gerek siyasi kriz iletişimi stratejileri kapsamında gerçekleştirilen balkon konuşmaları, “milli iradeye saygı mitingleri” ve ayrıştırıcı, ulusalcı söylemler temelinde siyasi alana stabilite kazandırma kaygısına karşın, toplumsal huzursuzluğun arttığı ve gençlik hareketinin yaratıcı orta sınıf hareketine sessizlik döngüsünden çıkan bireylerin katılımıyla dönüştüğü dikkat çekmektedir.

Offline Alanda Liderless Gruplaşma ve Oto-Örgütlenen Temsil Grupları

Bilgi Üniversitesinin 3.000 öğrenciyle 20 saatte gerçekleştirdiği yüz yüze anket çalışmasına göre, anket katılımcılarının % 70’inin kendini hiçbir partiye yakın hissetmeme yönündeki tanımlaması, Gezi Parkı’na ilişkin müzakere sürecinde oluşturulan delegasyonların hareketi temsil etme kapasitesi üzerinden ve 15 Haziran 2013 sonrası hareketin Halk Forumlarında iller içinde ve iller arası yerleşmesiyle görünürlük ve gerçeklik kazanmaktadır. 5 Haziran 2013 tarihinde Başbakan Yardımcısı tarafından kabul edilen Gezi Taksim Platformu Delegasyonu’nun ve sözcüsünün hareketi temsil etme kapasitesinin Twitter ve Facebook üzerinden sorgulanması, Taksim Gezi Parkı’nda sol grup Kaldıraç tarafından dağıtılan el ilanları dikkate alındığında, Gezi Parkı Hareketi dahilinde oto-örgütlenen temsil gruplarının amaçlarda öncelik yönünden farklılık gösterdiği; fiziksel siyasi şiddetin biyolojik ve psikolojik risklerine karşı tepkide ise uzlaştığı görülmektedir.

Bilinçdışı Yaratıcılık ve Yaratıcı Sınıf

Varoluşçu ve psikanaliz çalışmalarıyla tanınan Rollo May’in kullandığı “bilinçdışı yaratıcılık” kavramı genç eylemcilerin online örgütlenme sürecine ışık tutar niteliktedir. Kişisel eforlarla günlük hayatta kazanılan iletişim araçlarını yaratıcı ve inovatif kullanma kapasitesi sayesinde ortak dil, slogan, hareket ve duyarlılıklara ilişkin görsel kodlar oluşturulması, yeni kitleleşme sürecinde, bilinçdışı yaratıcılığın sosyal bilinci dönüştürmesi şeklinde yorumlanabilmektedir. Bu çerçevede, Gezi Hareketi’ne ilişkin üretilen yaratıcı,

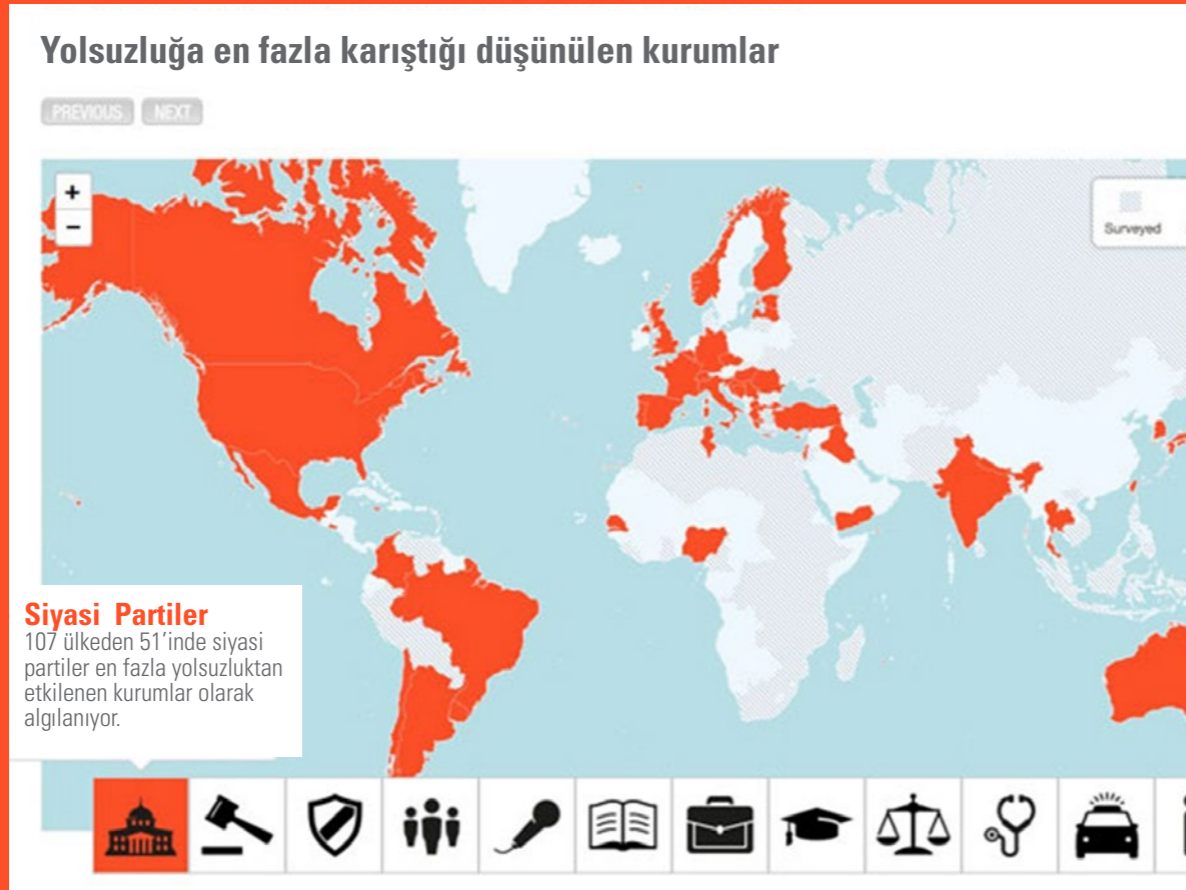
katılımcı, kültürel görsel kodlar üzerinden dijital platformlarda oluşturulan global sohbet konseptini yaygınlaştırdığı ve bireysel ve kolektif sosyal bilinci dönüştürdüğü dikkat çekmektedir. Bu noktada, siyasi şiddet araçlarının (TOMA, biber gazı, basınçlı su, vb.) ve 2-3 Haziran 2013’te ötekileştirme söyleminin (Çapulcu, %50’nin evde zor tutulması, vb.) görsel kodlarla sembolleştirildiği, direniş kimliğine küresel nitelik kazandırıldığı ve direniş kimliğini global sohbet objesi haline getirdiği görülmektedir.

II. Likitleşen Katılımcı Demokrasi

Likit demokrasi, uygulamada demokratik hakların esnekleşmesini ve güvensizleşmesini ifade eden bir kavram olmasına rağmen, Gezi Parkı Hareketi dahilinde, söz konusu kavrama, alternatif bir içerik üretmek mümkündür. Gezi Parkı Hareketi’nin liderless olmasına paralel olarak, toplumsal iradenin kendini görünür kıldığı uzlaşma alanları ve tepki alanları arasındaki akışın spontane, hızlı ve “çabası” gerçekleştiği ve kentsel alan dahilinde kent ve imar projelerine yönelik uzlaşma kriterlerinin toplumsal iradenin spontane olarak ortaya koyduğu özgürlük, sosyo-kültürel farklılıklar dikkate alınarak genişlediği görülmektedir. Bu bağlamda, kamusal alanın siyasi ve legal sınırlarının katılımcı demokrasi mekanizmalarının sınırlarını belirlemede yetersiz kaldığı, yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin kullanımının sosyal alandan siyasi alana kaymasıyla siyasi bilincin hem tekrar kurgulanması hem de data enflasyonunun gerekli kıldığı Fact-checking pratikleri nedeniyle konuşma/ifade özgürlüğünün kaotikleşmesi söz konusudur. Yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin katılımcı demokrasi repertuarını genişlettiği ve sosyal etki yaratma da başarılı olduğu, Fransa’da “Gerçek Demokrasi Hareketi” (Démocratie Réelle) ve İspanya kökenli İşsizlik ve Kriz karşıtı Acampada Hareketlerinde de dikkat çekmektedir.

2013 KÜRESEL YOLSUZLUK BAROMETRESİ AÇIKLANDI!

Uluslararası Şeffaflık Örgütü, yolsuzluk konusundaki dünyanın en kapsamlı kamuoyu anketini 9 Temmuz 2013'te bir basın açıklamasıyla duyurdu. Küresel Yolsuzluk Barometresi ("Barometre"), dünya genelinde yolsuzluğun arttığını gösteren önemli bulguları ortaya koyarken, Türkiye'de yolsuzluk ve yolsuzlukla mücadeleyle ilişkin çarpıcı gerçeklere işaret ediyor.

Kişilerin görüşü ve deneyimlerine dayanarak hazırlanan Barometre, bu alanda küresel ölçekteki tek kamuoyu anketidir ve 2013 bugüne kadar

yapılanların içinde en kapsamlısıdır. Bu yıl 8.si yayınlanan Barometre anketinin sonuçları, 107 ülkeden 114.000 kişinin görüş ve tutumlarını yansıtmaktadır.

2013 Barometresinde Küresel Sonuçlar:

Yolsuzluk, bir sorun olarak küresel ölçekte varlığını sürdürüyor!

- * Her dört kişiden biri, son bir yılda kamu kurumları ve kamu hizmeti veren kurumlara rüşvet verdiğini belirtiyor.
- * Her iki kişiden biri, geçtiğimiz son iki yılda

yolsuzluğun arttığını düşünüyor.

- * Siyasi partiler, tüm dünyada yolsuzluğun en fazla görüldüğü kurumlar olarak algılanıyor.
- * G-20'nin 17 ülkesindeki katılımcıların %59'u hükümetlerinin yolsuzlukla mücadelede yeterli çaba göstermediğini düşünüyor.

Polis ve yargı yeterince güvenilir görünmüyor!

- * En yüksek rüşvet oranlarına halkın güvenliğinden sorumlu kurumlarda rastlanıyor.
- * Polis, 36 ülkede yolsuzluğa en fazla karışan kurum olarak görülüyor.
- * Her iki kişiden biri, polise rüşvet vermeye zorlanıyor.
- * Yargı ise, 20 ülkede, yolsuzluğa en fazla karışan kurum olarak gösteriliyor.
- * Yargıya başvuran her üç kişiden birinden rüşvet vermesi isteniyor.

Katılımcıların yolsuzluğa duyarlı, yolsuzlukla mücadeleye ise istekli oldukları anlaşılıyor!

- * Her on kişiden dokuzu, yolsuzlukla mücadelede bulunmaya istekli olduklarını ifade ediyorlar.
- * Rüşvet vermeyi reddeden her üç kişiden ikisi, başta hükümet, sivil toplum ve özel sektöre, halkın yolsuzlukla mücadele alanında yapılan çalışmalara daha fazla dahil edilmesi gerektiğini öneriyor.

Ve Türkiye: Tanındıklar hala çok önemli!

- * Ankete katılanların %55'i son iki yılda yolsuzluğun arttığını düşünüyor.
- * Son on iki ayda, görüşülenlerin %21'i anket soru listesinde bulunan sekiz sektörün en azından birinde rüşvet verdiğini ifade ediyor. Bu oranlar Sudan, Kosova, Tayland, Tunus gibi ülkelerin olduğu grubun altında bulunuyor.
- * En çok rüşvet verilen sektörlerin başında, eğitim; ikinci sırada polis geliyor; bunları ise tapu ve kadastro hizmeti veren kurumlar takip ediyor.
- * Yolsuzluğa en fazla karışan kurumlar sıralamasında siyasi partileri sırasıyla medya ve meclis izliyor.
- * "Hizmet almak amacıyla için kamu

kurumlarına başvurduğunuzda kişisel bağlantıların işinin yapılmasında önemli bir etkisinin olup olmadığına" yönelik soruya, ankete katılanların %62'si önemli bir etkisi olduğu yönünde cevap veriyor, bu da kişisel kayırmacılığın yüksek olduğuna işaret ediyor.

- * Katılımcıların %41'i hükümeti yolsuzlukla mücadeledeki faaliyetlerinin etkili, %38'i ise etkisiz olduğunu düşünüyor.
- * Katılımcıların %68'i, sade vatandaşların yolsuzlukla mücadelede etkili olacağına inandıklarını; %86'sı ise, karşılaştıkları bir yolsuzluk olayını mutlaka yetkili kurum ve kişilere bildireceklerini belirtiyor; fakat yasal yollara başvurmanın işe yaramayacağı kanaatinin hakim olduğu (%54) anlaşılıyor.

Yolsuzluğa karşı nasıl bir tutum geliştirebiliriz?

- * İmza kampanyasına destek veririm: % 60
- * Sosyal medyayı kullanırım: %63
- * Barışçıl gösterilere katılımım: %38
- * Temiz şirketlerden alışveriş yaparım: %77

Barometrenin sonuçları yeniden göstermektedir ki, bütün dünyada insanlar yolsuzlukla mücadele edilmesini talep ediyor; yapılan ve yapılacak çalışmaları destekliyor; yolsuzlukla mücadelenin kamu politikaları arasında yer alması; ayrıca bu konuda sivil toplum girişimlerinin çalışmalarının desteklenmesi gerektiğini düşünüyorlar.

Yolsuzlukla Mücadelede Teknolojinin Yeni Araçları

Kaynak: www.transparency.org

Çeviren: Kardelen Günaydin

Mobil telefon kullanımı ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte teknoloji de giderek toplumu değiştirmekte.

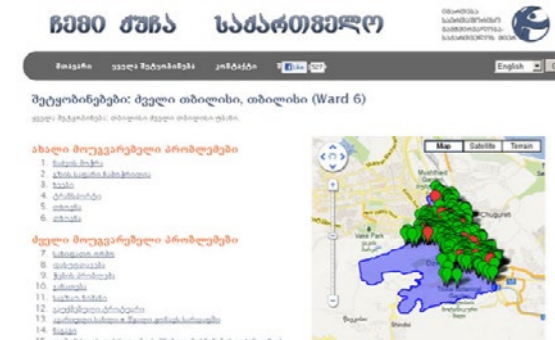
Aynı şey yolsuzlukla mücadelede de geçerli: Hindistan'daki ipaidabrice.com, Arap Baharı sürecinde Facebook ve Twitter'ın kullanımı gibi olaylar teknolojinin değişim ve hesap verilebilirlik talep eden vatandaşa nasıl yeni kapılar açtığını göstermektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve ulusal kolları web ve mobil telefon vasıtasıyla hesap verilebilirlik girişimleri sunup geliştirerek insanların dijital çağda güçlenmelerini sağlıyor. Aşağıda bu girişimlerin bir özetini görüyorsunuz.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Ücretsiz Hukuki Destek Birimleri (Advocacy and Legal Advice Centre, "ALAC")

2003'ten beri yolsuzluk mağduru ve tanıklarına yasal konularda ücretsiz destek veren, yolsuzlukla mücadele hukuki destek birimleri ("ALAC"), şu anda 50'den fazla ülkede faaliyet gösteriyor. Şu ana kadar 120.000 kişi bu birimlere başvurdu.

Gürcistan'da Kent Yönetimine Online Aktivizmle Katılım

Tiflis, Gürcistan'daki <http://chemikucha.ge/> "Sokağımı Düzelt" isimli internet sitesi Uluslararası Şeffaflık Örgütü Gürcistan kolu

tarafından başlatılmış bir hareket. Bu sitedeki kullanıcılar sokaklarındaki çukurlar veya eksik çöp konteynırları gibi problemleri siteye koyup, belediye başkanının ofisine bir mail gönderilmesini sağlıyorlar. Görevlilerin sorunun çözümü için çabalarını kullanıcılar yapılan değişiklikleri fotoğraf yükleyerek veya yorum yazarak takip edebiliyorlar. Üstünde QR kodu olan posterler sorunun yaşandığı sokağa yapıştırılıyor, kodun taranmasıyla da kullanıcılar siteye yönlendiriliyor. Şu ana kadar 750 sorunlu yol düzeltilmiş durumda, belediye başkanının resmi web sitesinde ise sitenin daimi linki bulunuyor.

Fas'ta Bahşişle Mücadele

Yolsuzluğun varlığını herkes hissediyor, ama kimse sesini yükseltmiyor. Bu yüzden Uluslararası Şeffaflık Örgütü Fas kolu insanların anonim olarak yolsuzluğu rapor edebilecekleri bir web sitesini Şubat 2012de oluşturdu. 'Rüşvet vermeyeceğiz' anlamına gelen Mamdawrinch, vatandaşların yolsuzluk iddiasını rapor edebilecekleri bir forma sahip, bu form daha sonra hem web sitesinde yayımlanıyor, hem de Twitter ve Facebook gibi sosyal paylaşım sitelerinde tartışılabilir. Litvanya'da Siyasal Eğilimleri Öğrenmek Uluslararası Şeffaflık Örgütü Litvanya kolu, manoSeimas ('benim ailem') adında internetten üzerinden parlamentonun denetlendiği bir proje yürütüyor. Site, parlamentonun geçtiğimiz 4 yılda, çeşitli politikalar konusunda nasıl oy verdiğini kullanıcıların görmesini sağlıyor. Siteye giren ziyaretçi eğitim reformu, nükleer enerji veya eşcinsel evliliği gibi çeşitli politikaların olduğu bir listede 'onaylıyorum' veya 'karşıyım' seçeneğini seçiyor. Testi yaptıktan sonra, ziyaretçi parlamentodaki siyasi partilerin oy oranını görüp, hangi milletvekilinin onunla aynı politikaları desteklediğini görebiliyor. Eğer

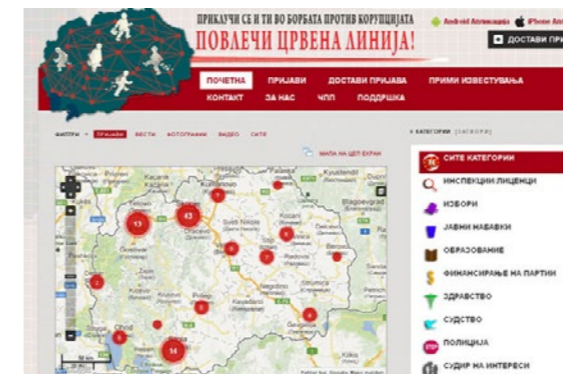
bir politika konusunda kararsızsa, kullanıcı o alandaki karşıt ve taraf argümanların olduğu belgeleri detaylıca inceleyebiliyor.

Endonezya'da Yolsuzluk Davalarının Kaydı Tutuluyor

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Endonezya kolu, ülkedeki yolsuzluktan hüküm giymiş hükümet yetkililerin olduğu bir listeyi korupedia.org aracılığıyla paylaşıyor. Her giriş, yolsuzluk yapanın adını, ne kadar parayı zimmetine geçirdiklerini ve davanın sonucunu gösteriyor. Site aynı zamanda devam eden davaların bir listesini de vererek, kullanıcıların davaların gelişimini öğrenip, taraf olmalarına zemin hazırlıyor. Sitenin temel amacı yolsuzluk yapanların unutulmamasını sağlayıp, daha önceki pozisyonlarına hiçbir şey olmamış gibi dönmelerini engellemek. 'Hiç kimse yolsuzlukla mücadelede oluşturulan yasaların uygulanmasını öneminden şüphe duymuyor. Fakat bazen toplumun yaptırımları daha etkili olabiliyor. Korupedia, yolsuzluk suçlularının listesini, kimliklerini ve ne yaptıklarını yayımlayarak, bu kişilerin ülkeye karşı işledikleri suçların unutulmamasını sağlıyor.' -Ilham B. Saenong, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Endonezya Direktörü

Makedonya'da Haritalar ve Uygulamalar

'Yolsuzluğu bildir' anlamına gelen PrijaviKorupcija.org, Ushahidi (kar amacı gütmeyen bir teknoloji şirketi) temelli, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Makedonya kolu ve Uluslararası İlişkiler merkezi (ABD) tarafından oluşturulmuş bir web platformu. Bu platform, insanların kategorilere göre yolsuzluğu bildirmesini ve geo-mapping teknolojisini kullanarak haritaya yerleştirmesini sağlıyor. Web sitesi aynı zamanda telefon kullanıcılarının da SMS, arama veya iPhone-Android uygulamaları sayesinde yolsuzluğu rapor etmelerini sağlıyor. Websitesinde paylaşılmadan önce tüm bildirimlerin doğruluğu organizasyon tarafından kontrol ediliyor. Akıllı telefon erişimi ve Twitter'dan #korupcijaMK hashtag'iyle yolsuzluğu rapor edebilme özelliğiyle, Uluslararası Şeffaflık Örgütü Makedonya kolu ülkenin genç kesimine ulaşmayı hedefliyor. Web sitesi hem Makedon hem de Arnavutluk dilinde görüntülenebilmekte.

Kenya Çağrı Merkezi

Uluslararası Şeffaflık Örgütü Kenya kolu, 'benim daha iyi SMS'im' adında bir toplu SMS hattı ve çağrı merkezi oluşturarak, hukuki destek birimlerinden uzakta yaşayan kişilerin yolsuzluğu ihbar edebilmelerini sağlıyor. Örgütün Nairobi, Eldoret, Mombasa ve Kisumu'daki 4 merkezi, ayda 800'den fazla telefon alıyor. Çağrı merkezini arayan vatandaşlar, kendi bölgelerindeki ofisle iletişim kurmak için seçim yapabiliyorlar.

Küresel Hack Maratonu

2012'de, Uluslararası Şeffaflık Örgütü ve Random Hacks of Kindness dünya çapında bir hackleme maratonu organize etti. Maratonun amacı yolsuzluk karşıtı aktivistler ve teknoloji uzmanlarını bir araya getirerek yolsuzluk problemlerine yaratıcı iletişim teknolojileri çözümleri oluşturmaktır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü, kendi ulusal örgütlenmelerini web ve telefon temelli teknolojileri kullanarak insanları harekete geçirmek için destekliyor.

Avrupa Birliği'nin Yeşil Kentleri

Hazırlayan: Burcu Vardar

Her yıl bir Avrupa kenti, Avrupa Komisyonu tarafından çevreci kentsel yaşam ile ekonomik gelişmenin başarılı bir şekilde bir araya getirilmesi için Avrupa Yeşil Başkent Ödülü ile onurlandırılıyor.

Avrupa Komisyonu 2010 yılından beri Avrupa kentlerinin daha yeşil ve düzenli hale getirilmesini teşvik amacıyla her yıl en çevreci kent olarak değerlendirilen Avrupa kentini, Avrupa Yeşil Başkent Ödülü ile ödüllendiriyor. Avrupa Yeşil Başkent unvanı, çevre duyarlılığına sahip, doğayı iyileştirme ve sürdürülebilir kalkınma konusunda yüksek hedeflere sahip politikalar uygulayan kentlere veriliyor. Avrupa Yeşil Başkent Ödülü fikri, Estonya'nın başkenti Tallinn kentinde 2006 yılında 15 Avrupa kenti belediye başkanlarının (Tallinn, Helsinki, Riga, Vilnius, Berlin, Warsaw, Madrid, Ljubljana, Vienna, Kiel, Kotka, Dartford, Tartu, Glaskow) katıldığı bir toplantıda ortaya

çıktı. Bu proje, çevre dostu kent hayatını oluşturma konusunda öncülük eden şehirlerin ödüllendirilmesi amacıyla vardıkları mutabakat sonucunda Avrupa Komisyonu tarafından Mayıs 2008'de ödül uygulamasına dönüştürüldü.

Ödülün Amacı ve Kriterleri

Avrupalıların yüzde sekseni kentlerde yaşıyor. Bu nedenle kent yaşamını düzenlemek insanların yaşam alanlarını ve hayatını iyileştirmek için önemli bir yere sahip. Avrupa Komisyonu'nun bu ödül ile amacı kentlerdeki yaşam alanlarını ve hatta tüm çevreyi iyileştirmek olmuş, bu yönde her yıl bir kentin ödüllendirilmesiyle diğer Avrupa kentlerine yol göstermesi hedeflenmiştir. Ödülün, yüksek çevreci standartlara yaklaşan ülkeleri onurlandırmak, çevresel iyileştirme konusunda istikrarlı ve iddialı hedefleri olan kentleri özendirme ve yol gösterme gibi misyonları var. Avrupa Yeşil Başkent Ödülü, Avrupa Komisyonu tarafından verildiği ve amacı

Avrupa'yı daha çevreci bir hale getirmek olduğundan dolayı sadece AB üyesi ülkelerin kentleri veya AB üyesi olmaya aday ülkelerin kentleri başvurabiliyor. Bu ülkelerin nüfusu iki yüz binden fazla olan kentleri ödül için aday olabilirken ve iki aşamalı bir değerlendirme sürecinden sonra kazanan aday belirleniyor. Avrupa Yeşil Başkent Ödülü'ne aday olan kentler 12 kistas üzerinden değerlendiriliyor. Bunlar:

1. Küresel iklim değişikliğine yerelin katkısı
2. Yerel ulaşımın gelişmişliği
3. Sürdürülebilir arazi kullanımı ile ilişkilendirilen yeşil alanlar
4. Doğa ve biyolojik çeşitlilik
5. Yerel hava kalitesi
6. Gürültü kirliliği
7. Atık üretimi ve yönetimi
8. Su tüketimi
9. Atık su arıtması
10. Ekolojik yenilikçilik ve sürdürülebilir istihdam
11. Yerel yönetimin çevre yönetimi
12. Enerji performansı

Avrupa Yeşil Başkenti ünvanını kazanan kent diğer Avrupa şehirlerine örnek olmanın yanında turizm, yatırım ve yaşam merkezi olarak da itibarını pekiştiriyor.

Ödülü Kazanan Kentler

Ödül jürisi, ödül alan şehirler için "Avrupa Yeşil Başkent Ödülü finalistleri ve kazananları çevreye nasıl saygılı olunacağı, mükemmel kentsel yaşam kalitesi ve ekonomik gelişmenin nasıl başarılı bir şekilde bir arada olabileceği noktasında bizlere değerli, gerçek yaşam ödülleri sundukları" görüşünde. Ödül ilk defa 2010 yılında Stockholm'e (İsveç) takip eden yıllarda, 2011 yılında Hamburg'a (Almanya), 2012'de Vitoria – Gasteiz'e (İspanya), 2013'te Nantez'e (Fransa), 2014 yılı için Kopenhag'a (Danimarka) ve 2015 yılı içinse Bristol'e (İngiltere) verildi. Ödülü ilk alan kent Stockholm, İsveç'in başkenti ve aynı zamanda 83.000 kişilik nüfusu ile ülkenin en büyük kentidir. Avrupa Yeşil Başkent Ödülü'ne layık görülmesinin en büyük etkenlerinden biri hava kirliliğine karşı büyük bir aşama kaydetmiş olması. Stockholm 1990 yılından itibaren karbondioksit salımını %25

oranında düşürmüş, 2050 yılından itibaren ise fosil yakıt kullanımını bitirmeyi hedeflemektedir. Ödül sahipleri arasında öne çıkan kentlerden bir diğeri, 2011 yılının kazananı Hamburg. Avrupa Komisyonu Hamburg'un "öngörü ile büyüme" stratejisini takdir etmiş ve kenti ödüle layık görmüş. Şehir ekonomisini geliştirirken, çevreyi de koruyup iyileştiren, uzun vadeli ve geleceğe yönelik bir gelişme planı izliyor. Hamburg'un ekonomik gelişme ve çevreci faaliyetlerin uyumlu bir şekilde yürütülmesi için gerçekleştirdiği organizasyon projeleri de var. Uluslararası Yapı Fuarı (IBA) ve Uluslararası Bahçe Şovu (IGS) bu projelerden ikisi. Bunların yanında şehir kamu taşımacılığı ve ulaşım yönünde Avrupa kentlerine örnek olabilecek nitelikte. Kentin Avrupa Komisyonu'na sürdürülebilir hareketlilik ve eylem planı çerçevesinde sunduğu projelerden biri Hafif Raylı Sistem Hattı. Bu sistem kentin çeşitli yerlerine 5 dakikada bir hızlı, 240 yolcu kapasiteli çevre kirletmeyen araçlarla ulaşım sağlıyor.

Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği ve Sürdürülebilirlik

Hazırlayan: Av. Nimet Öztürk
KPMG Türkiye

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu verilerine göre, dünya nüfusunun 2050 yılında 10 milyarı bulması beklenmektedir. Bu durum mevcut kaynakların 10 milyarlık dünya nüfusuna yetip yetmeyeceği sorunu da beraberinde

getirmektedir. Çünkü ekonomide büyüme, kentleşme, refah seviyesinin yükselmesi, nüfus artışı ve değişen tüketim alışkanlıkları gibi nedenlerle insanların hammadde, su, enerji, besin maddelerinin tüketimi artmakta, bu tüketimin neticesinde de çevreyi olumsuz yönde etkileyen katı, sıvı, gaz atıkları ortaya çıkmaktadır. Artan atık miktarı ise, atıkların azaltılması, geri kazanılması ve uygun şekilde çevreye zarar vermeyecek biçimde bertarafını gerektirmektedir.

Nüfus artışına paralel olarak katı atık yapısında da değişim meydana gelmiştir. Bu değişim özellikle atığın içindeki karton, kağıt, plastik, cam, metal gibi günlük hayat içerisinde kullanılan ambalaj atıklarının artmasında gözlemlenmiştir. Tüketilen pek çok üründe ambalaj malzemesi kullanıldığı göz önünde bulundurulursa, ambalaj atıklarının diğer atıklarla karışmadan ayrı toplanması ve ekonomiye destek olması için söz konusu malzemelerin geri kazanımının gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Ambalaj atıklarının oluşumunun önlenmesi, önlenemeyen ambalaj atıklarının tekrar kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım yolu ile bertaraf edilecek miktarının azaltılması, çevreye zarar verecek şekilde doğrudan ve dolaylı olarak alıcı ortama verilmesinin önlenmesi ve belirli bir yönetim sistemi içinde, kaynağında

ayrı toplanması, taşınması, ayrılmasına ilişkin teknik ve idari standartların oluşturulmasına yönelik prensip, politika ve programlar ile hukuki, idari ve teknik esasların belirlenmesi amacıyla 24.08.2011 tarihli ve 28035 sayılı Resmi Gazete’de Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği yayımlanmıştır. Piyasaya sürülen bütün ambalaj ve bu ambalajların atıklarını kapsayan Yönetmelik, ambalaj atıklarını toplama, ayırma işlemleri ile geri kazanımı işlemleri için gerçek ve tüzel kişileri lisans iznine tabi tutmaktadır. Çevre lisansı alınması işlemlerinde Çevre Kanununca Alınması Gereken İzin ve Lisanslar Hakkında Yönetmelik hükümleri uygulanmaktadır. Bu zorunluluğun sebebi, ambalaj atıklarını toplayan, ayıran ve geri dönüştüren tesislerin belirli bir disiplin altında çalışmalarını sağlamaktır. Ayrıca çevre lisansı almak isteyen işletmelerden “Ambalaj Atığı Veri Giriş Sistemi II Müdürlüğü Onay Yazısı” istenmektedir. Belediyelerde yürütülen ambalaj atıklarının kaynağında ayrı toplama çalışmaları çevre lisanslı/geçici çalışma ambalaj atığı toplama ayırma tesisleriyle yürütülmesi zorunluluğu da bulunmaktadır.

Çevre lisansı almak isteyen ambalaj atığı toplama, ayırma tesislerine çevre görevlisi çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Yine, il müdürlükleri tarafından ambalaj atıklarının toplanması veya geri dönüşüm tesisleri için Yönetmeliğin ilgili maddelerinde yer alan kriterlerin sağlandığının tespit edilmesi gerekmektedir.

Yönetmelik kapsamında sorumluluk verilen taraflardan biri piyasaya süren işletmelerdir. Bir ürünü bu Yönetmelik kapsamındaki ambalajlar ile paketleyen gerçek veya tüzel kişiyi, üretici tarafından direkt olarak piyasaya sürülmemesi durumunda ise ambalajın üzerinde adını ve/veya ticari markasını kullanan gerçek veya tüzel kişiyi, üreticinin Türkiye dışında olması halinde, üretici tarafından yetkilendirilen temsilciyi ve/veya ithalatçı olan piyasaya sürenlerin yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde, yetkilendirilmiş kuruluş ile çalışmaları seçeneği tanınmıştır. Gündelik hayatta çok sık kullandığımız ambalajların tükettikten sonra da işe yaramaya devam ettiklerini, geri dönüşüm sistemine kazandırıldıklarında, hayatımıza katkı sağladıklarını ve bize enerji

tasarrufu, doğal kaynakların korunması, temiz ve sağlıklı bir çevre olarak geri dönmesinden yola çıkarak çalışmalarını gerçekleştiren ÇEVKO ve TÜKÇEV Yönetmelik kapsamında yetkilendirilmiş kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. ÇEVKO’nun “ambalaj atıkları çöp değildir” ve TÜKÇEV’in ambalaj atıkları uygulamalarına yönelik gerçekleştirdiği eğitim ve paneller kaynak israfının önlenmesi ve ekonomiye katkı amacıyla gerçekleştirilen bilinçlendirme çalışmalarıdır.

Türkiye’de ambalaj atıkları ve değerlendirilmesi konusunda hem düzenlemelerin bulunması hem de yetkilendirilmiş kuruluşlar ile duyarlılık ve farkındalık yaratılarak ambalaj atıklarının sistemli ve sürdürülebilir bir şekilde geri kazanımında başarı sağlanması ve ülke ekonomisine katkıda bulunulması oldukça önemli bir adımdır. Sürdürülebilir bir geri kazanım sisteminin etkili bir şekilde işleyebilmesi için, Yönetmeliğin getirdiği tüm yenilik ve standartların ülkenin geneline yayılabilmesi adına yerel yönetimlerle işbirliği yapılması, atık yönetimi konusunda çevre bilincinin oluşturulması gerekmektedir.

Şeffaflığı destekliyoruz
We support transparency

Salyangoz Şehirler

Hazırlayan: Cemre Mutlu

Cittaslow Hareketi (Türkçe'de 'Sakin Şehirler') 1999'da İtalya'nın Tuscany bölgesindeki küçük bir kasabada, Greve in Chianti'de, belediye başkanı Paolo Saturnini'nin Slowfood hareketinden ilham almasıyla başlar. Saturnini, 1986'da kurulmuş Slowfood (yavaş gıda) hareketinin bütün bir kent konseptine genişletilmesi gerektiğini söyler ve 30 kentin katılımıyla Cittaslow birliği ilk bildirgesini yayımlar. Slowfood ise 1986'da, Roma'daki İspanyol Merdivenlerinin karşısına bir McDonalds şubesinin açılmasıyla başlayan protestolar sonucu ortaya çıkmış bir oluşum. "Yavaş hareketinin" alt kollarından biri olan CittaSlow, modern dünyanın zorunlu olarak beraberinde getirdiği hızlı, rekabetçi hayat temposunun insanlara benliklerini unutturduğunu, bireylerin hayattan keyif alamaz

hale geldiklerini belirtip, biraz 'yavaşlamalarını' önerir.

Küreselleşmenin getirdiği bu tekdüze hayat biçimi bireyler üzerinde yabancılaşma ve bunalım gibi etkilere yol açabiliyor. Gündelik hayatın rutinine kapılıp, yılın çoğunda çalışıp, geri kalan 15 günlük tatillerde de o yorgunluğu atmaya çalışmak; kişiyi yılın geri kalanındaki bu huzursuz hayat biçiminden ne kadar koruyor, orası meçhul.

Cittaslow hareketi, Slow Food oluşumundan doğarak günümüzde İtalya'yı aşip Almanya, Norveç, Birleşik Krallık ve Türkiye'de de Seferihisar'dan sonra Akyaka, Yenipazar, Gökçeada ve Taraklı kentleriyle birlikte 147 ülkenin bulunduğu geniş bir ağa sahip.

Türkiye'de bu 5 kentin katılımıyla birlikte 2011'de Cittaslow Ulusal Ağı kurulmuştur. Hareketin ilk bildirgesinde, "Küreselleşmenin insanlar arasındaki iletişimi, kaynaşmayı ve değişimi kolaylaştırmasına karşılık farklılıkların törpülenerek, tek bir model insan oluşturmaya doğru gittiği ve sonunda sıradanlığın hakim olacağı bir düzenin yaratılacağı konusunda endişeler bulunduğu" belirtilmiş ve bu tehlikeye karşı önlemler alınmasına karar verilmiştir.

Cittaslow'un felsefesinin özü 'Festina Lente' olarak tanımlanıyor. Yani, yavaşça acele etmek...Bu deyiş Romalı hükümdarlar tarafından da kullanılmış ve her işte düzenli bir ileri akışın sağlanması fakat bunun aceleyle olmaması gerektiğini öngörüyor. Bunu Cittaslow hareketine uyarladığımızda, şehrin yavaşlığının, ekonomik/ teknolojik gerileme bağlamında olmadığını, aksine yerelliğin korunmasının şehrin sürdürülebilirliğine katkıda bulunduğunu gözlemliyoruz.

Hareketin savunduğu en önemli kavramlardan biri de 'sürdürülebilir kalkınma'. BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Bruntland Komisyonu) tarafından "Günümüz gereksinimlerinin gerektirdiği kalkınmanın gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılayabilecek şekilde gerçekleşmesi" olarak tanımlanan bu kavram, Cittaslow bünyesinde 'sürdürülebilir tüketim ve üretim' kavramına evrilmekte.Yerel kültürün yaşatılmasının yanı sıra, Cittaslow, bilim ve teknolojinin kentin kalkınmasında kullanılmasını, yönetime demokratik katılımın ise şart olduğunu belirtiyor.

Cittaslow'un ağına katılabilmek için şehirlerin sağlaması gereken 59 tane kriter var. Bunlardan bazıları; nüfusun 50.000'den az olması, geleneksel yapıların korunması, trafiğin azaltılması, yerel mutfağın tanıtılması, organik ürün üretilmesi olarak sıralanabilir. Bu kriterler aynı zamanda halkın kültürel birikimi yaşatmada söz sahibi olması ve kendi ürünlerini pazarlarda satarak ilçe ekonomisini de canlandırmalarını sağlıyor.

Cittaslow'a üyelik başvurusu için öncelikle söz konusu şehirde vatandaşların katılımıyla bir referandum gerçekleştiriliyor ve referandumun sonucuna göre gerekli kriterler sağlanıp başvuruda bulunuluyor. Bu, Cittaslow

hareketinde bireylerin karar mekanizmasına katılımının ne derece önemsendiğinin bir işareti olarak yorumlanabilir.

Cittaslow'un yerel yönetim anlayışını destekleyen önemli kriterlerinden biri de çevre yönetim sistemlerinin belirlenmesini öngören maddesi. Bununla şehirlerin EMAS ve ECOLABEL ya da ISO 9001; ISO 14000, SA 8000 ve Gündem 21 gibi projelere katılımı amaçlanmakta. AB 'nin, şirket ve kuruluşların çevre politikalarını değerlendirmelerini sağlayan EMAS; AB iç pazarında çevre dostu ürünlerin tanınmasını sağlayan ECOLABEL; ve özellikle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde uygulanan Gündem 21'in hükümetin uyguladığı yönetim politikalarına (finansman, kaynak yaratma, ekonomik araçların belirlenmesi vs.) halkın katılımını sağlaması Citta Slow bünyesinde teşvik edilmektedir.

İzmir'in Seferihisar ilçesi , Cittaslow'un şehire ve insanına katkılarını somut olarak görebilmek için iyi bir örnek. Belediye Başkanı Tunç Soyer'in başvurusuyla ilçe 2009'da hareketin ağına katıldı. Seferihisar'ın Cittaslow ağına katılımıyla birlikte yaptığı çalışmalar arasında tohum takas şenliği, görüntü kirliliğini azaltma ve antik kent Teos'un kazısına başlanması yer alıyor. 30 bin nüfusluk Seferihisar, artık kadınların da üretime katıldığı, geri dönüşümün, çevrenin daha önemli konular haline geldiği, yerel ürün kullanımının artışıyla başka şehirlerden ürün alımının azaldığı,güneş enerjili panellerin kullanıldığı evleriyle gerçek bir 'sakin şehir' haline gelmiş durumda.

Seferihisar'ın ilçe sakinlerinden bir kadın, Cittaslow'un yerel üreticiyi destekleme kriteri sayesinde artık evde oturup kocasının verdiği harçlığa bağlı olmadığını, kendi yaptığı yöresel ürünleri tezgahında satarak evin bütçesine katkıda bulunduğunu söylüyor.

Şeffaflığı Destekliyoruz

We support transparency

AKUGUR
HUKUK BÜROSU

www.akugurlaw.com

Şeffaflık Derneği
19 Mayıs Mahallesi
Operatör Raif Bey Sokak
Niyazi Bey Apt No:30 D:5
Şişli, İstanbul

Tel: (0212) 240 52 81
Faks: (0212) 240 52 81

www.seffalik.org
www.seffalgundem.org
editor@seffalik.org